

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**ANALIZA ENERGETSKEGA ZAKONA V LUČI LIBERALIZACIJE TRGA
ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI**

Ljubljana, april 2003

BOŠTJAN PRISTOV

IZJAV A

Študent BOŠTJAN PRISTOV izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, pod mentorstvom doc. dr. ALJOŠE FELDINA in dovolim objavo dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, _____

Podpis _____

KAZALO

UVOD	1
1 LIBERALIZACIJA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE	2
1.1 VZROKI ZA LIBERALIZACIJO TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE	2
1.2 PRAVNE PODLAGE ZA ODPIRANJE TRGA V EVROPSKI UNIJI	3
1.3 PRAVNE PODLAGE ZA ODPIRANJE TRGA V SLOVENIJI	5
1.3.1 POMEMBNEJŠE DOLOČBE ENERGETSKEGA ZAKONA	5
1.3.2 PREDPISI IZHAJAJOČI IZ ENERGETSKEGA ZAKONA	9
1.3.2.1 UREDBA O NAČINU IZVAJANJA GOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE PRENOS ELEKTRIČNE ENERGIJE IN GOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE UPRAVLJANJE PRENOSNEGA OMREŽJA (Ur. l. RS, št. 54/2000)	9
1.3.2.2 UREDBA O NAČINU IZVAJANJA GOSPODARSKIH JAVNIH SLUŽB S PODROČJA DISTRIBUCIJE ELEKTRIČNE ENERGIJE (Ur. l. RS, št. 54/2000)	11
2 ODPIRANJE TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE	13
2.1 DOSEDANJA ORGANIZIRANOST TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI	15
2.1.1 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PRED ODPRTJEM TRGA	16
2.1.2 PONUDBA IN POVPRŠEVANJE NA TRGU ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PRED ODPRTJEM TRGA	17
2.2 PREDVIDENA ORGANIZACIJSKA STRUKTURA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PO ODPRTJU TRGA	17
2.2.1 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA V SLOVENIJI	18
2.3 TERMINSKI PLAN ODPIRANJA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI	20
3 ANALIZA TRGA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO V SLOVENIJI	21
3.1 TRG Z ELEKTRIČNO ENERGIJO V SLOVENIJI	21
3.2 SPREMEMBE NA TRGU ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI	23
3.2.1 PROBLEM NASEDLIH INVESTICIJ	24
3.2.2 HOLDING SLOVENSKE ELEKTRARNE	24
3.2.2.1 ZAPLETI POVEZANI S HSE	26
3.2.3 FORMIRANJE BORZE TRGA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO	28
3.2.3.1 DEFINICIJA IN NAČIN IZRAČUNA INDEKSA SLOeX	29
3.2.4 ELES IN POVEZANE DRUŽBE	30
3.2.5 DISTRIBUCIJSKA PODJETJA	33
3.2.6 AGENCIJA ZA ENERGIJO	35
3.2.7 GIBANJE PROIZVODNJE IN POTROŠNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI V PRIHODNOSTI	35
3.2.7.1 PROIZVODNJA	35
3.2.7.2 PORABA	37
3.2.7.3 EKOLOGIJA IN ELEKTRIČNA ENERGIJA	38
4 SKLEP	39
5 LITERATURA	42
6 VIRI	43

UVOD

Področje odpiranja trga električne energije je v zadnjem času ena najbolj aktualnih tem dnevnega časopisja. Vzrok je v nujni deregulaciji tega področja, ki je bilo do nedavnega pri nas regulirano s strani države oziroma je imelo na tem področju monopol eno podjetje, ki je nadziralo vse prenosne elektroenergetske poti in edino trgovalo z električno energijo. Država je z regulacijo panoge nadzorovala celotno elektroenergetsko gospodarstvo in s tem tudi cene električne energije, pri čemer pa niso bila upoštevana načela alokacijske učinkovitosti.

V svetu se je zaradi želje po povečanju konkurenčnosti podjetij, ki pri proizvodnji porabijo veliko električne energije, začel stopnjevati pritisk na vlade in elektroenergetska podjetja, da se cene električne energije zmanjšajo, kar se lahko zagotovi z odpravo državnih regulacij in monopolov ter uvedbo tržnih zakonitosti in konkurence v panogi elektrogospodarstva. Med elektrogospodarskimi sistemi pa so bile velike razlike; tako v ceni električne energije kakor tudi v organiziranosti elektrogospodarske panoge nasploh. Da bi svojim gospodarstvom vlade zagotovile čim boljše pogoje za uspeh na svetovnem trgu, so sprožile proces deregulacije javnostoritvenih panog, med njimi tudi elektrogospodarstva. Z ustrežno zakonodajo so vzpostavile trge z električno energijo, ki se postopoma odpirajo in z večanjem konkurence silijo elektroenergetska podjetja k večji učinkovitosti in posledično k zmanjšanju cen električne energije.

Kljub evropsko tradicionalni nenaklonjenosti spremembam, pa se elektrogospodarstvo v Evropi vseeno spreminja. Evropa je bila s svojo razdrobljenostjo tipičen primer velikega števila ločenih nacionalnih trgov. V želji po znižanju cen električne energije, ki je eden najpomembnejših energentov v industriji, se je tudi Evropska unija odločila za odpiranje nacionalnih trgov in vzpostavitev enotnega trga električne energije.

Zaradi vključevanja v Evropsko unijo, mora tudi Slovenija, v postopku usklajevanja zakonodaje, deregulirati in odpreti svoj energetski trg ter se vključiti v enotni evropski trg. Z odpiranjem nacionalnih trgov prihaja do velikih sprememb, za porabnike pa seveda ostaja glavno vprašanje cene električne energije v prihodnosti. Z oblikovanjem skupnega trga se lokalna elektroenergetska podjetja srečujejo s tekmeci iz tujine, agresivni so predvsem tisti, ki imajo velike presežke poceni električne energije. Velike spremembe pa so se že zgodile tudi v Sloveniji, saj se od sprejetja Energetskega zakona dalje celotna panoga počasi prilagaja novim tržnim pravilom. V prehodnem obdobju od sprejetja zakona pa do popolnega odprtja trga s 1. 1. 2003 je že prišlo do združitve nekaterih domačih proizvajalcev, dobaviteljem pa je bila ta možnost odvzeta. Podjetja so se že reorganizirala, odnosi v panogi pa krepko spremenili.

Namen diplomskega dela je oceniti dogajanje v panogi elektrogospodarstva, v procesu deregulacije trga. Predstaviti želim okolje v katerem se nahajajo elektroenergetska podjetja in ugotoviti, kako se bo le-to razvijalo v bodoče. Pri tem se bom v največji meri osredotočil na

pravno okolje, s katerim se srečujejo ta podjetja in analizo Energetskega zakona. Prikazati želim spremembe, ki so z uvedbo tega zakona nastale na področju elektroenergetske panoge in napovedati možne poti razvoja elektroenergetske panoge po datumu popolne liberalizacije trga električne energije.

Glavni cilj diplomskega dela je torej analiza Energetskega zakona v smislu posledic, ki jih le-ta prinaša v naše gospodarsko okolje. Pri tem bi rad prikazal današnje stanje in prihodnji razvoj elektrogospodarske panoge v Sloveniji. Ugotoviti želim ali je slovenski trg električne energije privlačen za tujo konkurenco in kakšne spremembe s tem čakajo elektroenergetska podjetja kot tudi končne uporabnike.

V odvisnosti od tematike in namena diplomskega dela sem izbral tudi metodološke prijeme, ki sem jih uporabil pri obdelavi teme. Teoretične osnove sem črpal iz obsežne literature, ki obravnava področje deregulacije trgov z električno energijo. Potrebne podatke za analizo zakona in panoge sem povzel iz dostopne literature domačih in tujih avtorjev ter člankov s področja deregulacije elektrogospodarstva. Najpomembnejši vir je bil vsekakor Energetski zakon in poročila ter smernice Evropske unije. Podatke sem dopolnjeval iz virov dostopnih preko Interneta in s pogovori s strokovnjaki za področje energetike in ekonomije.

1 LIBERALIZACIJA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE

Ideja ekonomskega liberalizma je že stara. Prvi ga je utemeljil David Hume sredi 18. stoletja, z razvojem industrijskega kapitalizma pa je v svetu ideja liberalizma kot sistema ekonomskih odnosov in politike prevladala. Medtem ko je bila nekoč zaščita domače industrije zelo zaželeno, se danes skoraj zahteva neovirano delovanje tržnih zakonitosti, katerih predpogoj predstavlja popolna konkurenca oziroma nemonopolna konkurenca, saj o popolni konkurenci danes težko govorimo. S pojmom liberalizacija, ki pomeni sprostitev oziroma odstranitev regulatornih omejitev v poslovanju, mislimo na odpravo vseh ovir, ki onemogočajo prosto konkurenco. Le-ta predstavlja temelj ureditve Evropske unije in njenega gospodarskega razvoja, omejevanje konkurence pa je z zakonom prepovedano.

1.1 VZROKI ZA LIBERALIZACIJO TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE

Na začetek procesa liberalizacije, t.j. deregulacije in odpiranje nacionalnih elektroenergetskih trgov, je v največji meri vplivala želja po večji konkurenčnosti na svetovnem trgu. Liberalizacija je torej svetovni proces, ki pa ima v Evropi tri pomembne vzroke: političnega, ekonomskega in pravnega (Klom, 2002).

S političnega stališča želi Evropa tekmovati z ostalim svetom. Ekonomsko gledano evropska podjetja tekmujejo z ostalimi proizvajalci po svetu, ki imajo drugačna ekonomska okolja, predvsem pa nižje cene električne energije. Električna energija v Nemčiji je na primer za 33% dražja kot v ZDA in celo za 50% dražja kot v Avstraliji, zato so dražji tudi proizvodi.

Konkurenčnost industrije je torej eden izmed glavnih ciljev razvoja skupne evropske energetske politike. Tretji razlog za liberalizacijo v Evropi pa je pravne narave, saj Evropski sporazum definira notranji trg kot trg brez notranjih meja, kjer je zagotovljen prost pretok blaga, oseb, storitev in kapitala v skladu s pogoji sporazuma. Električna energija je pojmovana kot blago, prodaja električne energije pa je definirana kot storitev.

1.2 PRAVNE PODLAGE ZA ODPIRANJE TRGA V EVROPSKI UNIJI

Osnovo za liberalizacijo trga električne energije v Evropski uniji predstavlja Direktiva EU o skupnem notranjem trgu električne energije (Directive 96/92/EC, 1997, v nadaljevanju Direktiva), ki je bila sprejeta 19.12.1996 in ki je stopila v veljavo 19.2.1999. Direktiva je nastala kot kompromis med hotenji nekaterih držav, kot naprimer Velike Britanije in Nemčije, ki so zagovarjale večjo konkurenco ter državami kot je Francija, ki so želele zaščititi svoja močna monopolna podjetja. Predvideva postopno liberalizacijo trga v treh stopnjah. Minimalno odprtje trga je določeno kot delež celotne porabe, ki pripada upravičenim odjemalcem. Kot take opredeljuje vse odjemalce z večjo letno porabo električne energije od določene mejne vrednosti v GWh.

Na podlagi predhodnih izračunov je potrebno:

- v prvi stopnji, po 19. 2. 1999, ko je bila mejna vrednost 40 GWh, odpreti najmanj 26% trga;
- v drugi stopnji, po 19. 2. 2000, ko je bila mejna vrednost 20 GWh, odpreti najmanj 28% trga;
- v tretji stopnji, po 19. 2. 2003, ko bo mejna vrednost 9 GWh, odpreti najmanj 33% trga.

Direktiva predvideva tudi morebitno hitrejšo liberalizacijo, kar se je v nekaterih primerih tudi že zgodilo. Na področju graditve novih kapacitet predvideva dva različna pristopa: to sta postopek pridobivanja dovoljenja (licence) ali pa javni razpis, dopušča pa tudi kombinacijo obeh možnosti. Na področju dostopa do omrežja loči Direktiva različne pristope: dostop tretje strani s pogajanj¹, reguliran dostop tretje strani² ali sistem pooblaščenega kupca³. Večina evropskih držav se je odločila za regulirani dostop tretje strani, ki je najprimernejši, če se želimo izogniti diskriminaciji novincev na trgu.

¹ Dostop tretje strani s pogajanj (angl. *Negotiated Third Party Access - nTPA*) pomeni, da lahko proizvajalci in odjemalci neposredno sklepajo pogodbe med seboj, vendar morajo v pogajanjih z upravljalcem omrežja (sistemskim operaterjem) določiti pogoje in ceno dostopa do omrežja.

² Reguliran dostop tretje strani (angl. *Regulated Third Party Access – rTPA*) pomeni, da lahko proizvajalci in odjemalci neposredno sklepajo pogodbe med seboj. Upravičeni odjemalci imajo pravico do dostopa do omrežja na podlagi objavljenih tarif.

³ Pooblaščen kupec (angl. *Single Buyer*) je v Direktivi definiran kot pravna oseba, ki je odgovorna za upravljanje prenosnega sistema in/ali za centraliziran nakup in prodajo električne energije. Prenosne tarife so tudi v tem primeru objavljene in predstavljajo razliko med nakupno in prodajno ceno. To naj bi imelo enak ekonomski učinek kot reguliran dostop tretje strani.

Načelo Direktive tudi zahteva, da mora vsak upravljavec mreže omogočiti dostop upravičencem za oskrbo z električno energijo, pri čemer Direktiva razlikuje med proizvodnjo električne energije kot proizvodno dejavnostjo in prenosom in distribucijo kot storitvenima dejavnostma. Podjetjem s področja električne energije se določijo obveznosti, ki se nanašajo na zanesljivost, rednost dobav, kakovost, ceno in sprejemljivost za okolje. Definirane so tudi dejavnosti prenosa in distribucije električne energije, pri čemer prenos pomeni transport energije visoke napetosti do končnih porabnikov ali distributerjev. Pri tem mora biti upravljavec mreže glede upravljanja neodvisen od dejavnosti, ki se ne tičejo prenosa električne energije. Na drugi strani pomeni distribucija transport električne energije srednje ali nizke napetosti prek distribucijske mreže odjemalcem. Upravljavcem distribucijske mreže se lahko postavi zahteva za vzdrževanje mreže na določenem območju brez diskriminacijskih ukrepov. Vlada pa mu lahko tudi predpiše, da mora dajati prednost energiji pridobljeni iz obnovljivih virov. Države članice lahko po svojih merilih, v smislu subsidiarnosti, določijo odjemalce, ki bodo imeli prost dostop do trga, kar pa mora veljati za odjemalce, ki letno presegajo porabo 100 GWh.

Izkušnje so pokazale, da je načelo nediskriminatornosti, do katerega bi lahko prišlo, zaradi vertikalno integriranih podjetij, najlažje doseči, če so operacije proizvodnje, prenosa in distribucije med seboj deljene. Direktiva zato zahteva dezintegracijo obstoječih elektroenergetskih podjetij, ki ima lahko naslednje oblike:

- Funkcionalna razdružitev, ki pomeni knjigovodsko izločanje posameznih dejavnosti.
- Kalkulacijska razdružitev pri kalkulaciji stroškov.
- Organizacijska oziroma realna razdružitev, kjer gre za popolno razdružitev s snovanjem novih pravnih oseb.

V Evropski uniji in tudi v Slovenji nimamo posebnih direktiv, ki bi obravnavale stran odjemalcev, vendar so njihove pravice opisane v okviru celotne zakonodaje na elektroenergetskem področju, saj odjemalci vstopajo v stalen neposreden stik s proizvajalci. Direktiva tako navaja, da se imajo kupci na nekem zaokroženem področju pravico oskrbovati z električno energijo oziroma pravico priključiti na distribucijski sistem, upravljavec le-tega pa mora zagotavljati nemoteno oskrbo in razvoj sistema. Nadalje Direktiva navaja, da mora biti delovanje upravičenih samostojnih odjemalcev ločeno od opravljanja dejavnosti proizvodnje in distribucije, kakor mora biti omejen tudi tok informacij. Direktiva definira odjemalca na enak način kot Energetski zakon v Sloveniji, češ da gre za stranko, ki kupuje energijo za svojo lastno porabo. Upravičenega odjemalca pa definira kot fizično ali pravno osebo, ki ima s strani članic priznan tak status, da nabavlja in prodaja energijo, vendar ne opravlja funkcije prenosa, proizvodnje ali distribucije znotraj ali zunaj sistema, kjer deluje. Meje (prag porabe upravičenih odjemalcev), kdo so upravičeni odjemalci, bodo določale članice postopoma, na osnovi minimalnega deleža odprtja trga na strani odjemalcev. Države članice pa morajo po 10.–18. členu Direktive zagotoviti s svojimi zakoni in uredbami tudi to, da distributerji ne bodo diskriminatorni do končnih odjemalcev oziroma do odjemalcev istih tarifnih razredov, da jim bo omogočena nemotena oskrba na določenem območju ter razvoj

sistema. Hkrati pa morajo biti tarife regulirane, da bi se zagotovilo enako obravnavanje strank. Odjemalcem mora biti torej omogočen dostop na osnovi objavljenih tarif, razmerje med upravljavcem sistema in odjemalcem pa mora biti urejeno pogodbeno. Odjemalec lahko od pogodbe odstopi, če je oskrba prenosa ali distribucije motena. Upravičenim odjemalcem pa se po 21. členu Direktive zagotovi direktna oskrbovalna linija s proizvajalcem, vendar pod pogojem, da ima tak proizvajalec licenco za opravljanje dejavnosti.

V predlogi (Eurelectric position paper on equivalent opening-up of markets, 1997) ki je bila maja 1997 potrjena s strani Komisije elektroenergetskega trga Evropske unije, je definirano tudi to, da celotna potrošnja obsega potrošnjo končnih porabnikov na odjemnih mestih, in sestoji iz:

- generirane električne energije (npr. s kogeneracijo) za lastno potrošnjo;
- odjema iz omrežja.

Potrošnja pa ne vključuje izgub, nastalih na prenosnih in distribucijskih sistemih, lastne potrošnje elektrarn in energije, porabljene za črpanje v črpalnih elektrarnah. Bodočo potrošnjo članice ocenjujejo na osnovi tekočih in bodočih pogodbenih vrednosti ali že objavljenih historičnih vrednosti (GWh/leto), kjer pa lahko pride do problema, ker nekateri tipi potrošnje v preteklosti v izračunu niso bili upoštevani (npr. interna poraba države, avtoproizvodnja). Tako izračunane vrednosti potrošnje potem služijo za določitev deleža odprtosti trga, s tem da morajo države članice do 30. januarja vsak leto objaviti kriterij upravičenih odjemalcev in jih poslati Komisiji, ki jih objavi v uradnem listu Evropske unije (angl. Official Journal of the European Communities). Komisija si hkrati pridržuje pravico, da posamezne upravičene odjemalce na nekem področju, zaradi javnega dobra, zadolži za izvršitev določenih dobav manjšim odjemalcem na tem zaokroženem področju.

1.3 PRAVNE PODLAGE ZA ODPIRANJE TRGA V SLOVENIJI

V Sloveniji so glavne zakonitosti delovanja trga z energijo predpisane z Energetskim zakonom (Uradni list RS, št. 79/1999) ter dopolnjene s posameznimi uredbami, ki temeljijo na tem zakonu.

1.3.1 POMEMBNEJŠE DOLOČBE ENERGETSKEGA ZAKONA

Energetski zakon (EZ) določa načela energetske politike, pravila za delovanje trga z energijo, načine in oblike izvajanja gospodarskih javnih služb na področju energetike, načela zanesljive oskrbe in učinkovite rabe energije ter pogoje za obratovanje energetskih postrojenj, pogoje za opravljanje energetske dejavnosti, ureja izdajanje licenc in energetskih dovoljenj ter organe, ki opravljajo upravne naloge po tem zakonu. S tem zakonom so zagotovljeni pogoji za varno in zanesljivo oskrbo uporabnikov z energetskimi storitvami po tržnih načelih, načelih trajnostnega razvoja ob upoštevanju njene učinkovite rabe, gospodarne izrabe obnovljivih virov energije ter pogojev varovanja okolja in konkurenčnost na trgu energije, po načelu

nepristranskosti in preglednosti, upošteva varstvo potrošnikov in izvajanje učinkovitega nadzora nad oskrbo z energijo.

Zakon v členu, kjer pojasnjuje pomene pojmov, med drugim navaja tudi udeležence trga električne energije, ki nastopajo na ponudbeni kot tudi odjemni strani trga ter organizatorje trga samega kot tudi nadzorne organe. Najbolj značilni tržni subjekti pa so:

- dobavitelj energije: je pravna ali fizična oseba, ki odjemalca, na osnovi pogodbe, oskrbuje z energijo ali gorivom;
- kvalificirani proizvajalec: je tisti proizvajalec, ki v posameznih proizvodnih objektih proizvaja električno energijo z nadpovprečno dejansko doseženim izkoristkom pri soproizvodnji električne energije in toplote, ali če izkorišča odpadke ali obnovljive vire energije na ekonomsko primeren način, ki je usklajen z varstvom okolja;
- odjemalec: je pravna ali fizična oseba, ki je na pogodbeni osnovi oskrbovana z energijo ali gorivi za lastno rabo;
- organizator trga: je pravna oseba, ki je določena za organiziranje delovanja trga z električno energijo ali z zemeljskim plinom po določbah tega zakona;
- upravičeni odjemalec: je odjemalec, ki lahko prosto izbira dobavitelja po določbah tega zakona, predvsem pa skladno z njegovim 19. členom, ki pravi, da so odjemalci električne energije in izvajalci distribucije električne energije, ki na enem odjemnem mestu presegajo priključno moč 41 KW, upravičeni odjemalci; vsi ostali odjemalci električne energije so opredeljeni kot tarifni odjemalci.

Poleg njih zakon omenja še:

- proizvajalca, ki prodaja proizvedeno električno energijo v svojem imenu;
- trgovca, ki kupuje in prodaja električno energijo za tretjo stran in lahko opravlja tudi zastopniško in posredniško funkcijo;
- tržnega zastopnika, ki zastopa pravno ali fizično osebo in opravlja vse transakcije v njenem imenu, po njenih pooblastilih in lahko opravlja tudi posredniško funkcijo;
- tržnega posrednika, ki posreduje pri sklepanju pogodb o nakupu ali prodaji električne energije.

Določa tudi naloge upravljavca prenosnega omrežja, ta je odgovoren za vodenje, obratovanje in usklajeno delovanje prenosnega omrežja s sosednjimi omrežji ter zagotavljanje sistemskih storitev, in distributerja, ki je odgovoren za vodenje, obratovanje in usklajeno delovanje distribucijskega omrežja s prenosnim omrežjem.

Določbe EZ se, razen v primeru javno gospodarskih zavodov, ki opravljajo svojo dejavnost na podlagi posebnih zakonov, uporabljajo za pravne in fizične osebe, ki opravljajo dejavnosti na naslednjih področjih energetske dejavnosti:

- proizvodnja električne energije in toplote za daljinsko ogrevanje;
- predelava nafte ali naftnih derivatov;
- transport energije in goriv po omrežjih;
- upravljanje električnega in plinskega omrežja;
- skladiščenje plinskih, tekočih in trdih goriv;

- dobava električne energije, plina ali toplote;
- organiziranje trga z električno energijo;
- trgovanje, zastopanje in posredovanje na organiziranem trgu z električno energijo.

EZ v II. poglavju podrobno določa pogoje za izdajanje, pridobivanje in odvzem licence za opravljanje prej omenjenih energetske dejavnosti. Za izdajanje in pridobivanje licenc je pristojna Agencija za energijo. Vlada RS je izdala tudi Uredbo o pogojih in postopkih za izdajo in odvzem licence (Uradni list RS, št. 31/2001) za opravljanje energetske dejavnosti, kjer med drugim navaja, da morajo biti vsi gospodarski subjekti registrirani za opravljanje energetske dejavnosti (vpisani v sodni register) in imeti licenco za opravljanje svoje dejavnosti, s tem da mora ista pravna ali fizična oseba, ki opravlja več različnih energetske dejavnosti, pridobiti licenco (ki jo izda Agencija za energijo na osnovi določenih pogojev iz uredbe in vodi register izdanih in odvzetih licenc) za vsako od energetske dejavnosti posebej. Hkrati pa ne more pridobiti dveh ali več licenc za opravljanje iste energetske dejavnosti. Licenca se izda za dobo 5 let, imetnik pa lahko vlogo za izdajo nove licence vloži 2 meseca pred iztekom roka veljave licence.

Država je prav tako, kar je najpomembnejše za pričujoče delo, dolžna spodbujati tržna pravila in konkurenco pri oskrbi z energijo in naj bi bila, skupaj z lokalnimi skupnostmi, odgovorna za učinkovito izvajanje javnih služb. Pri tem je potrebno posamezne proizvajalce ali dobavitelje obravnavati nepristransko, v okviru pogojev obratovanja omrežij, določenih s tem zakonom.

Vlada RS v skladu z določbo sprejme dolgoročne in letne energetske bilance, ki napovedujejo skupno porabo energije in načine zagotavljanja oskrbe z energijo. Dolgoročna energetska bilanca mora biti sprejeta za obdobje 20 let in se obnavlja vsakih 5 let.

Posebnost, ki jo predvideva EZ v 19. členu, je, da imajo izvajalci dejavnosti proizvodnje pravico do pomoči pri reševanju nasedlih investicij. Program reševanja sprejme vlada na predlog ministra, pristojnega za energetiko. Proizvajalci, ki proizvajajo električno energijo in toploto z nadpovprečno doseženim izkoristkom pri soproizvodnji električne energije in toplote, ali če izkoriščajo odpadke in obnovljive vire energije na ekonomsko upravičen način, ki je usklajen z varstvom okolja, lahko pridobijo naziv kvalificiranega proizvajalca, ki ga predpiše Vlada RS s posebno uredbo. Le-tem pa lahko pri izravnavanju ponudb po 24. členu EZ organizator trga daje prednost poleg proizvajalcev, ki uporabljajo domača goriva, vendar največ v skupnem obsegu 15% primarne energije, potrebne za proizvodnjo v koledarskem letu porabljene električne energije po energetske bilanci RS. Organizator trga je dolžan zagotoviti odkup za vso proizvedeno električno energijo od kvalificiranih proizvajalcev najmanj pod enakimi pogoji, ki veljajo trenutno na organiziranem trgu.

Najpomembnejši izmed členov Energetskega zakona za stran povpraševanja je 19. člen, saj ločuje odjemalce na posamezne vrste (Brečević, 2001, str.14-18):

a.) Upravičeni odjemalci:

- odjem na 110 kV (visoka napetost);
- odjem na 1–35 kV (srednja napetost);
- ostali odjem na 0,4 kV (nizka napetost).

b.) Tarifni odjemalci:

- ostali odjem na 0,4 KV;
- gospodinjski odjem;
- javna razsvetljava.

Omeniti je potrebno, da so prenos električne energije, upravljanje prenosnega omrežja, distribucija električne energije, upravljanje distribucijskega omrežja, dobava odjemalcem, ki niso upravičeni odjemalci, in organiziranje trga z električno energijo, republiške gospodarske javne službe.

Za upravičenega odjemalca velja, da ima z ustrezno licenco pravico delovanja na organiziranem trgu (kot pravna ali fizična oseba) in zato lahko kupuje v svojem imenu, medtem ko tarifni odjemalci ne morejo (npr. morajo odkupovati električno energijo od distributerja). Upravičeni odjemalec sme, po pridobitvi energetskega dovoljenja, zgraditi neposredno oskrbovalno linijo ali zahtevati povečane zmogljivosti omrežja, če ga je pripravljen financirati sam ali s katerokoli pravno osebo.

Odjemalci imajo možnost stalnega javljanja informacij o motnjah pri dobavi energije, izvajalci gospodarskih javnih služb na področju energetike pa so dolžni te informacije sprotno sprejemati in napake odpraviti takoj, ko je to mogoče oziroma v roku, ki ga določajo splošni pogoji dobave. Odjemalci električne energije imajo prav tako pravico priključiti svoje porabniške energetske objekte in naprave na omrežje izvajalcev gospodarske javne službe in se iz njega oskrbovati pod splošnimi pogoji, ki jih predpiše Vlada RS. Za vsako posamezno priključitev pa mora odjemalec pridobiti soglasje za priključitev. O izdaji in zavrnitvi soglasja odloča, po javnem pooblastilu, upravljavec omrežja z odločbo v upravnem postopku. Odjemalec nima pravice do priključitve, če ni pogojev za priključitev, če bi zaradi priključitve prišlo do večje motnje v oskrbi, če bi dobavitelju nastali nesorazmerno visoki stroški ali če odjemalci ne izpolnjujejo predpisanih tehničnih normativov. Tudi če odjemalec poveča količino zelene dobavljene energije ali poveča priključno moč, mora zaprositi za novo soglasje za priključitev. V primeru začasnih prekinitev dobave energije, zaradi vzdrževanj, pregledov, remontov, meritev, razširitev omrežja, pa morajo biti odjemalci obveščeni prek sredstev javnega obveščanja vsaj 48 ur pred prekinitvijo. Odjemalcu lahko upravljavec tudi ustavi dobavo po predhodnem obvestilu, če le-ta ne izpolni določenih obveznosti oziroma moti dobavo energije drugim odjemalcem, onemogoča kontroliranje naprav, ki povzročajo motnje, na opomin dobavitelja ne zniža odjemne moči, onemogoča pravilno registriranje obračunavanih količin, ogroža življenje ali zdravje ljudi ali ogroža premoženje, se brez soglasja priključi na omrežje ipd. Upravljavec prenosnega ali distribucijskega omrežja ima pravico do povračila škode, ki je nastala zaradi ravnanj odjemalca, zaradi katerih mu je ustavil

dobavo. Prav tako ima odjemalec pravico tudi do povračila škode, če mu je bila dobava ukinjena neutemeljeno.

EZ določa tudi tarifni sistem, na podlagi katerega, se obračunava dobavljena energija iz energetskega omrežja, katerega za električno energijo sprejme vlada. Odjemalci energije v posamezni tarifni skupini na posameznem omrežju plačujejo enako tarifo, izvajalec dejavnosti prenosa ali distribucije energije pa se sme s posameznimi odjemalci v tarifnih skupinah dogovoriti za ugodnejše pogoje, če tak odjemalec s prilagajanjem svojega odjema prispeva k ugodnejši obremenitvi energetskega omrežja. Energija za obračun se meri pri vsakem odjemalcu enkrat letno ali v krajšem obdobju, v vmesnem času pa odjemalec plačuje akontacije. V večstanovanjskih hišah se odjemalci dogovorijo za ključ delitve stroškov, do sklenitve dogovora pa se kot ključ upošteva stanovanjska površina. EZ predpisuje tudi naloge energetskega inšpektorata, katerega temeljna naloga je zagotoviti varno in zanesljivo obratovanje energetskega omrežja, naprav in postrojev. Le-ta pa izvaja nadzor pri izdelavi, izgradnji, funkcionalnih in zagonskih preizkusih, poskusnem obratovanju in uporabi objektov, postrojev, vodov, naprav in napeljav, ki so namenjeni proizvodnji, prenosu, razdelitvi, merjenju, zaščiti in porabi električne energije.

1.3.2 PREDPISI IZHAJAJOČI IZ ENERGETSKEGA ZAKONA

Energetski zakon je bil v času začetka veljave v nekaterih svojih delih še popolno nedorečen. V kar nekaj členih tako lahko zasledimo, da mora minister ali pristojna agencija, služba ali vlada pripraviti pravilnike oziroma izdati uredbe, ki bodo Energetski zakon dopolnjevale. Nekatere od teh si bomo poglobljeje ogledali v nadaljevanju.

1.3.2.1 UREDBA O NAČINU IZVAJANJA GOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE PRENOS ELEKTRIČNE ENERGIJE IN GOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE UPRAVLJANJE PRENOSNEGA OMREŽJA (Ur. l. RS, št. 54/2000)

Uredba natančno pojasnjuje in opredeljuje določbe EZ, ki govorijo o gospodarskih javnih službah; s to uredbo je torej urejen način izvajanja gospodarske javne službe prenosa električne energije in gospodarske javne službe upravljanja prenosnega omrežja, predvsem pravic in obveznosti izvajalca gospodarske javne službe, organizacijske zasnove, pogojev zagotavljanja, pravic in obveznosti uporabnikov in načinov financiranja posamezne javne službe. Izvajalci javne službe so dolžni pri gradnji, vzdrževanju ali upravljanju prenosnega omrežja ravnati v skladu z načelom najboljše dosegljive tehnologije, zlasti tako, da uporabljajo take gradbene in tehnične rešitve, ki brez nesorazmernih stroškov v največji možni meri zagotavljajo varnost prenosnega omrežja in zanesljivost njegovega delovanja ter varstvo okolja. Pravna oseba, ki opravlja eno od navedenih gospodarskih javnih služb, ne sme opravljati dejavnosti trgovanja z električno energijo. Gospodarske javne službe za prenos električne energije zajemajo: prenos električne energije po prenosnem omrežju, odgovornost za vzdrževanje primarnega in sekundarnih sistemov prenosnega omrežja, odgovornost za razvoj in gradnjo primarnega in sekundarnih sistemov prenosnega omrežja, prenos električne

energije po neposrednem visokonapetostnem oskrbovalnem vodu izključno za lastno porabo, bodisi od prenosnega omrežja bodisi od proizvajalca, prenos električne energije po neposrednem napetostnem vodu v lasti proizvajalca od mesta proizvodnje do prenosnega omrežja, vzdrževanje visokonapetostnih vodov iz prve in druge alineje tega odstavka.

Če izvajalec javne službe prenosa električne energije nima interesa za izgradnjo neposredne oskrbovalne linije za prenos električne energije, potem jo imata pravico zgraditi upravičeni odjemalec ali proizvajalec, ki pa morata v primeru zahtev tarifnih odjemalcev prodati neposredno oskrbovalno linijo za prenos električne energije upravljavcu prenosnega omrežja. Izvajalec prenosa je dolžan omogočiti prenos vse električne energije, glede katere ni bil zavrnjen dostop do omrežja v skladu z zakonom in to uredbo, kot to nalaga vodenje upravljavca omrežja. Podobno je tudi pri tranzitu, če tako zahtevajo mednarodni sporazumi in meddržavne pogodbe, ki jih je sklenila RS. Izvajalec vsaki dve leti pripravi načrt razvoja prenosnega omrežja za naslednjih 10 let na območju, kjer izvaja to javno službo. Izvajalec se financira s plačili cene prenosa električne energije, ki jo upravljavec omrežja interno obračuna iz cene za uporabo omrežja.

Gospodarska javna služba upravljanje prenosnega omrežja torej obsega: vodenje in obratovanje prenosnega omrežja, zagotavljanje sistemskih storitev, zagotavljanje dostopa do omrežja upravičnim odjemalcem in proizvajalcem električne energije, pripravo sistemskih obratovalnih navodil. Nadalje je opredeljeno, da lahko to dejavnost opravlja le eno javno podjetje, ki opravlja prenos električne energije na vsem območju Republike Slovenije, tega pa določi vlada za določen čas, ki ni krajši od 10 in ne daljši od 15 let. Na prenosno omrežje pa se sme priključiti vsak proizvajalec ali upravičeni odjemalec električne energije, ki se glede na napetostni nivo svoje proizvodnje ali odjema, lahko priključi (če njegov priključek izpolnjuje tehnične in druge pogoje, določene s sistemskimi obratovalnimi navodili). Podobno velja tudi za posrednika, ki oskrbuje odjemalce na zaokroženem gospodarskem območju, ki je obstajalo ob uveljavitvi Energetskega zakona. Ta določba ne velja za proizvajalca ali upravičenega odjemalca, ki se mora v skladu s predpisi, zaradi obsega svoje proizvodnje oziroma odjema in napetostnega nivoja priključka, priključiti na distribucijsko omrežje. Upravičeni odjemalci in proizvajalci električne energije imajo pravico dostopa do omrežja za izvršitev pogodb, evidentiranih na organiziranem trgu z električno energijo ali sklenjenih na tem trgu, razen če jim upravljavec omrežja dostop zavrne. Vsako oddajanje v prenosno omrežje ali odjem brez evidentirane ali na trgu sklenjene pogodbe pa zaračuna upravljavec omrežja kot plačilo za izravnavo odstopanj. Dostop do omrežja lahko uveljavljajo tudi trgovci z električno energijo in tržni zastopniki. Podobno je pri dostopu za tranzit električne energije, saj ga lahko uveljavlja vsaka pravna ali fizična oseba, ki izkaže, da ga potrebuje za opravljanje svoje dejavnosti. Dostop do omrežja se v vseh primerih uveljavlja s sklenitvijo pogodbe o dostopu do omrežja (za določen čas, za določeno količino energije ob določenem času in v določeni prenosni smeri) ali s trenutnim dostopom do omrežja, v okviru izravnave odstopanj. Če ni drugače določeno, je dolžan uporabnik plačati pogodbeno zagotovljeni dostop do omrežja v celoti, ne glede na to, koliko energije je bilo v okviru tega dostopa ob

posameznem času preneseno. Upravljavec omrežja lahko zavrne dostop do omrežja le zaradi tehničnih težav in obratovalnih omejitev v prenosnem omrežju, pri odločanju pa mora upoštevati razvidne in nediskriminatorne kriterije (ki se jih določi v soglasju z Agencijo za energijo), kot so vrstni red prispetja zahtev za dostop, sorazmerno zmanjšanje dostopa vsem uporabnikom, ki zahtevajo dostop, javna dražba ipd. Upravljavec prenosnega omrežja se prav tako financira iz cene za uporabo omrežja. Upravljavec omrežja je dolžan organizatorju trga zagotavljati vse podatke, ki jih le-ta potrebuje za delovanje trga električne energije in enkrat dnevno na svoje stroške na elektronski način objaviti podatke o zasedenosti prenosnega omrežja po posameznih prenosnih smereh.

1.3.2.2 UREDBA O NAČINU IZVAJANJA GOSPODARSKIH JAVNIH SLUŽB S PODROČJA DISTRIBUCIJE ELEKTRIČNE ENERGIJE (Ur. l. RS, št. 54/2000)

Ta uredba ureja način izvajanja gospodarske javne službe distribucije električne energije, gospodarske javne službe dobave električne energije tarifnim odjemalcem in gospodarske javne službe upravljanje distribucijskega omrežja ter določa pravice in obveznosti izvajalcev, organizacijsko zasnovo, načine in pogoje zagotavljanja sredstev, pravice in obveznosti uporabnikov ter način financiranja posamezne javne službe.

Distribucijo električne energije in dobavo tarifnim odjemalcem lahko na določenem območju opravlja le ista fizična ali pravna oseba (obe javni službi se izvajata na določenem območju hkrati; na podlagi javnega razpisa se podeli koncesija). Izvajalec katerekoli navedene javne službe mora to službo opravljati nepretrgano ves čas, obveznost pa zanj začne teči s trenutkom sklenitve pogodbe. Izvajalec javne službe je dolžan pri gradnji, vzdrževanju ali upravljanju distribucijskega omrežja ravnati v skladu z načelom najboljše razpoložljive tehnologije, zlasti tako, da uporablja take gradbene in tehnične rešitve, ki brez nesorazmernih stroškov v največji meri zagotavljajo varnost distribucijskega omrežja in priključkov, zanesljivost njegovega delovanja in dobave električne energije tarifnim odjemalcem ter varstvo okolja.

Gospodarska javna služba distribucija električne energije obsega:

- transport električne energije po distribucijskem omrežju;
- odgovornost za tekoče in investicijsko vzdrževanje distribucijskega omrežja;
- odgovornost za razvoj in graditev distribucijskega omrežja.

Sem ne prištevamo transporta upravičenega odjemalca po neposrednem oskrbovalnem vodu za lastno uporabo, po neposrednem oskrbovalnem vodu v lasti proizvajalca od mesta proizvodnje do prenosnega oziroma distribucijskega omrežja ter vzdrževanje omenjenih transportnih vodov.

Izvajalec distribucije električne energije mora z upravljavcem distribucijskega omrežja skleniti pogodbo, s katero le-ta prevzame upravljanje distribucijskega omrežja, s katerim distributer opravlja to javno službo. Ista pravna ali fizična oseba mora razmerja med

organizacijskima enotama, v zvezi s prevzemom distribucijskega omrežja v upravljanje, urediti s pogodbi podobnim internim aktom, ki obsega tudi ceno, po kateri ena organizacijska enota notranje obračunava drugi distribucijo električne energije. Višino cene in način njenega obračunavanja ter plačevanja določa splošni akt Agencije za energijo.

Distributer je dolžan investicijsko in tekoče vzdrževati distribucijsko omrežje (organizirati stalno službo, ki mora razpolagati z ustreznim številom usposobljenih ljudi in opremo za takojšnje posege v zvezi z odpravljanjem poškodb in okvar na distribucijskem omrežju in priključkih tarifnih odjemalcev).

Gospodarska javna služba dobave električne energije tarifnim odjemalcem obsega: zagotavljanje električne energije tarifnim odjemalcem, prodajo električne energije tarifnim odjemalcem v skladu s tarifnim sistemom za prodajo električne energije na distribucijskem omrežju, informiranje tarifnih odjemalcev o gibanjih in značilnostih njihove porabe. Dobavitelj mora zagotoviti varnost dobave, zlasti s sklepanjem ustreznih dolgoročnih pogodb o dostopu do distribucijskega in prenosnega omrežja, dolgoročnih pogodb o nakupu električne energije, nakupom na organiziranem trgu ter v primeru izravnave odstopanja dobave in porabe električne energije neposredno od upravljavca prenosnega omrežja. Pogodba o dobavi električne energije se sklene s tarifnim odjemalcem za nedoločen čas, s tem da sme tarifni odjemalec vsak čas odstopiti od pogodbe o dobavi energije, dobavitelj pa le ob prenehanju pravice in dolžnosti opravljanja javne službe dobave tarifnim odjemalcem.

Uredba opredeli tudi javno službo upravljanje distribucijskega omrežja, njeno organizacijsko strukturo, pravice in pogoje priključitve na to omrežje, pravico dostopa, njeno financiranje in drugo. Ta javna služba se dodeli s koncesijo s strani vlade za določen čas in obsega: vodenje in obratovanje distribucijskega omrežja, zagotavljanje dostopa do omrežja upravičenim odjemalcem in proizvajalcem električne energije, izvajanje sistemskih obratovalnih navodil. Možnost priključitve na distribucijsko omrežje ima vsak proizvajalec ali upravičeni odjemalec električne energije, ki se glede na napetostni nivo svoje proizvodnje ali odjema lahko priključi. Tehnične in druge pogoje za priključitev določajo sistemska obratovalna navodila. Upravičeni odjemalci in proizvajalci električne energije imajo pravico dostopa do distribucijskega omrežja za izvršitev pogodb, evidentiranih na organiziranem trgu z električno energijo, ali sklenjenih na tem trgu, razen če jim upravljavec omrežja dostop zavrne. Dostop do omrežja lahko uveljavljajo tudi trgovci z električno energijo, zastopniki in posredniki, in sicer s sklenitvijo pogodbe ali s trenutnim dostopom do omrežja v okviru izravnave odstopanj. Sklenjene pogodbe se najkasneje do začetka njihovega izvrševanja pošljejo v vednost Agenciji za energijo, ki pa lahko določi, da se ji pošljejo le določeni bistveni podatki iz teh pogodb. Uporabnik omrežja je dolžan plačati pogodbeno zagotovljeni dostop do omrežja v celoti, ne glede na to, koliko električne energije je bilo v okviru tega dostopa ob posameznem času preneseno, upravljavec pa lahko zavrne dostop le zaradi tehničnih in obratovalnih omejitev ter se financira iz cene, ki mu je plačana za uporabo distribucijskega omrežja, ter organizatorju trga zagotavljati vse podatke, ki jih le-ta potrebuje za svoje poslovanje. Najmanj enkrat mesečno mora na svoje stroške objaviti podatke o zasedenosti distribucijskega omrežja

po posameznih distribucijskih smereh ter hkrati varovati zaupne ali poslovno občutljive podatke. Prav bi bilo, da omenim še posrednika, ki na obstoječem zaokroženem gospodarskem kompleksu brez razpisa pridobi skupno koncesijo za opravljanje javne službe distribucije električne energije in dobave tarifnim odjemalcem, ne more pa opravljati javne službe upravljanje distribucijskega omrežja. Le-ta mora do pridobitve koncesije prodajati tarifnim odjemalcem električno energijo po tarifi, ki je predpisana za dobavo električne energije tem odjemalcem na distribucijskem omrežju ter omogočiti upravičenim odjemalcem na obstoječem zaokroženem gospodarskem kompleksu, da se priključijo neposredno na distribucijsko ali prenosno omrežje, po potrebi z zgraditvijo neposrednega oskrbovalnega voda. Če posrednik ne pridobi koncesije v 10 mesecih po uveljavitvi uredbe, mora v nadaljnjih 3 mesecih skleniti z upravljavcem distribucijskega omrežja najemno ali drugo ustrezno pogodbo, s katero pridobi posest omrežja na določenem zaokroženem gospodarskem kompleksu, prevzame odgovornost za njegovo vzdrževanje na stroške posrednika in začne na njem izvajati javno službo distribucije.

Javna podjetja za distribucijo električne energije so naslednja:

- Elektro Ljubljana d.d.;
- Elektro Maribor d.d.;
- Elektro Celje d.d.;
- Elektro Gorenjska d.d.;
- Elektro Primorska d.d..

Ustanovljena so za opravljanje distribucije električne energije na območjih, ki so določena v njihovih dosedanjih aktih in so imela v letu 1999 odvzem 8.245 GWh električne energije, kar predstavlja 66% celotno odvzete oziroma porabljene električne energije iz omrežja, poleg odvzema s strani direktnih strank, izvoza in izgub električne energije (Annual Report ELES, 1999, str. 28.)

2 ODPIRANJE TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE

Odpiranje trga električne energije je v posameznih državah EU potekalo postopoma in še vedno poteka. Leta 1997 so članice IEM (angl. Internal Electricity Market) podpisale postopek enakomernega odpiranja trga, ki je bil 12. maja 1997 potrjen s strani komisije EURELECTRIC. Odpiranje naj bi temeljilo na izračunanem povprečnem odstotku celotnega trga, ugotovljenem na osnovi potrošnje končnih porabnikov (glej Sliko 1), ki naj bi bil odprt v nekem obdobju.

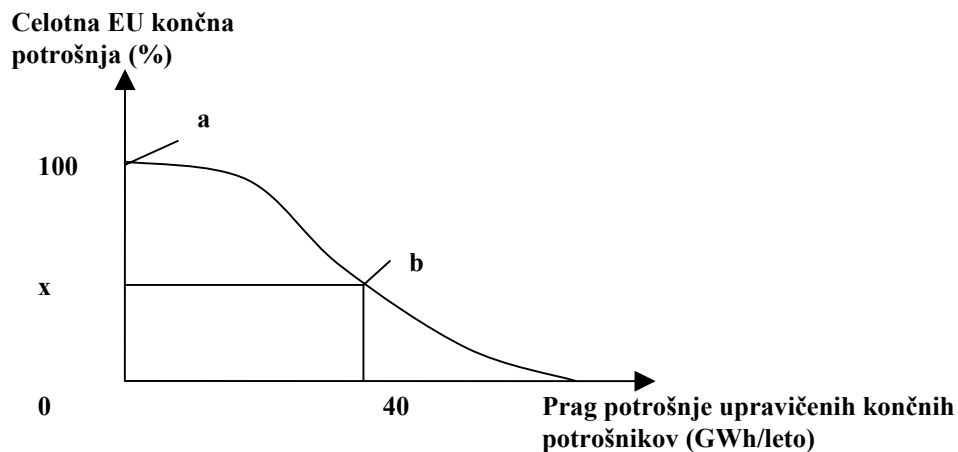
Vse države članice naj bi:

- letno obveščale komisijo o (za izračun) potrebnih podatkih;
- zagotavljale periodične informacije o končni potrošnji upravičenih odjemalcev, ki naj bi letno porabili več kot 40 GWh, in celotni končni potrošnji;
- določile, kdo so upravičeni odjemalci na osnovi minimalnega odstotka odprtega trga, ki ga je izračunala komisija;

- objavile letne kriterije za upravičene odjemalce in jih poslale komisiji;
- prilagodile kriterije za upravičenost, če bi to zahtevala komisija.

Komisija pa naj bi letno izračunala povprečen odstotek tržnega deleža, letno objavljala rezultate s podpornimi informacijami, pregledovala kriterije upravičenih odjemalcev in podala končna mnenja in sprejemala v vednost informacije članic.

Slika 1: Prikaz deleža odprtega trga glede na celotni trga električne energije v EU

Opomba: Na grafu lahko definiramo dve točki. Točka a se nanaša na celotno končno potrošnjo električne energije v EU, b pa se nanaša na potrošnjo končnih potrošnikov z letno potrošnjo večjo kot 40 GWh na leto. Vrednost 40 GWh/leto ustreza tržnemu deležu X %. Odprtje trga vsake članice mora tako dosegati najmanj X %. Celotna potrošnja upravičenih odjemalcev mora biti večja od zmožka X % s celotno končno potrošnjo električne energije v državi članici.

Vir: Position Paper on "Equivalent Opening-up of Markets". Bruxelles: GEIE – Groupment Européen d'Intéret Economique immatriculé au RGIE de Bruxelles, May 1997, str. 5.

V vsaki posamezni državi se lahko prag upravičenih odjemalcev postavi drugje (npr. pri porabi 110 GWh/leto), vendar mora skupni odstotek odprtosti trga dosegati raven, določeno s strani EU in objavljeno s strani evropske komisije v Uradnem listu EU (Official Journal of the European Communities). Države članice morajo vsako leto do 30. januarja poročati o svojem kriteriju določitve praga upravičenih odjemalcev in podati izračun odstotka odprtosti trga. V primeru, da se komisija s kriterijem ne bi strinjala, mora država članica v roku treh mesecev kriterij prilagoditi. Pri odpiranju trga električne energije v EU igrajo vodilno vlogo članice notranjega trga električne energije (angl. IEM - "Internal Electricity Market"): 15 članic EU z Norveško in Švico, zato bomo evropski trg električne energije obravnavali nekoliko širše (Articles of Association of ETSO, 1999).

2.1 DOSEDANJA ORGANIZIRANOST TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI

Trideset let nazaj je bil trg električne energije v večini držav še močno reguliran s strani posameznih vlad, z glavnim razlogom, zagotoviti dolgoročno stabilno oskrbo v javno dobro. Obstajala so pravila poslovanja, ki so močno omejevala konkurenco, preprečevala izboljšave (zaradi netransparentnosti lastništva) in s tem zmanjševala tržno učinkovitost. Zaradi državnega monopola v posamezni državi ni bilo primerljivega sistema, zato je učinkovitosti sploh ni bilo mogoče ugotovljati. Dosedanji sistemi pa so imeli tudi druge slabosti:

- niso upoštevali zahtev in potreb potrošnikov, saj so bili direktorji državnih podjetij na elektroenergetskem področju postavljeni s strani politike in jim je bilo pomembnejše politično lobiranje;
- zaradi državnega monopola potrošniki nimajo možnosti izbire ponudnika električne energije in so se prisiljeni zadovoljiti z edinim ponudnikom in določenimi cenami;
- tehnološko so zaostajali, zaradi omejenih proračunskih sredstev, inovacij skorajda ni bilo.

Na drugi strani pa obstajajo tudi razlogi, ki govorijo v prid reguliranemu elektroenergetskemu sistemu:

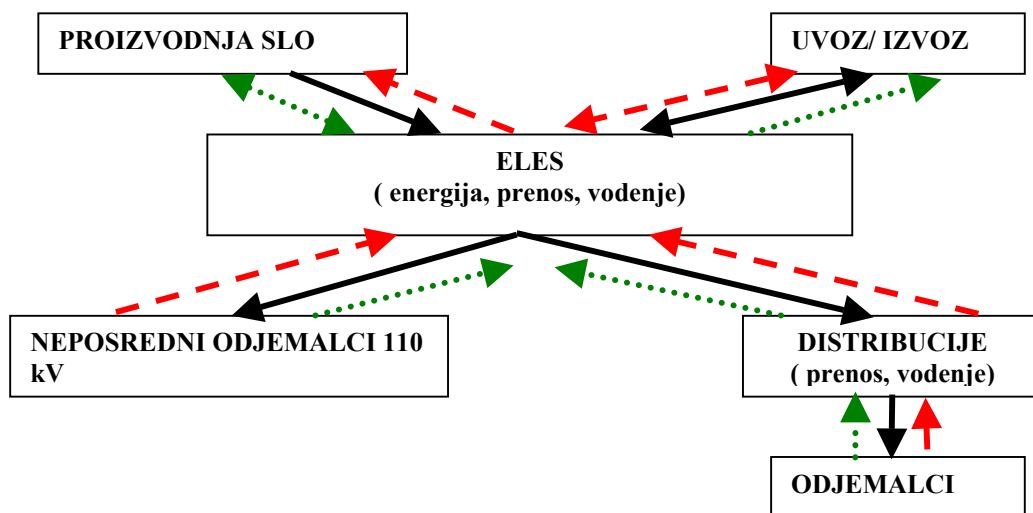
- zagotovljena dolgoročno stabilna oskrba oziroma skrb za preprečevanje kratkoročnih izpadov oskrbe z električno energijo s stalnim vzdrževanjem prenosnih sistemov, nadzorom nad omejenimi resursi in investicijami (vemo pa, da je to v vsakem primeru iluzija, saj so proračunska sredstva omejena, politiki pa imajo nepopolne informacije o dejanskem delovanju prenosnih sistemov in optimalne zaščite ni moč zagotoviti);
- zavarovanje potrošnikov pred dolgoročnim dvigovanjem cen (posebej pri neobnovljivih virih energije) s pomočjo reguliranega uvoza (ta argument žal nima zadostne podpore, saj vlade niso boljši načrtovalci cen kot privatizirana podjetja, ki se srečajo na trgu in skozi ponudbo in povpraševanje izoblikujejo učinkovit sistem, zmanjšujejo stroške in s tem oblikujejo ravnotežno ceno nižje (Robinson, 2001, str. 8));
- skrb za nadaljnje generacije (konzervativci menijo, da ekonomski modeli ponavadi sploh ne upoštevajo interesov nadaljnjih generacij in menijo, da omejeno potrošnjo ter omejeno ponudbo neobnovljivih virov lahko zagotovijo interesi kasnejših generacij, vendar ob vsem tem niti ne vedo točno, kako dolgo bodo zaloge še zadostovale; zadrževanje porabe pa ni vedno najpametnejše, saj se porabljen energija porabi za razvoj novih učinkovitejših tehnologij, kapitalne opremljenosti in novega znanja);
- varovanje okolja in varovanje pred klimatskimi spremembami (omejevanje potrošnje energije zaradi globalnega segrevanja ozračja, vendar so dokazi na tem področju šibki, poleg tega pa se ne ve, ali bo klimatska sprememba prinesla pozitivne ali negativne koristi);
- previdnostni motiv – centralno planiranje naj bi bolje spremljalo dolgoročne cikle gibanja presežkov in primanjkljajev in jih vnaprej preprečilo (čeprav vemo, da je prednost posameznih privatiziranih podjetij ravno v tem, da ima tisto podjetje, ki zna bolje načrtovati prihodnja gibanja in je bolj inovativno, tudi višje dobičke);

V Sloveniji je bil dosedanji trg električne energije prav tako močno reguliran s strani vlade. Energetsko planiranje je bilo globalno, kar ni v skladu z liberaliziranimi tržnimi načeli. Usklajevanja na strani ponudbe in povpraševanja s predvidenimi letnimi plani ter usklajevanja proračunskih sredstev za investicije so bila nekaj običajnega, licenčne procedure na strani ponudbe so preprečevale vstop novih ponudnikov oziroma gradnjo novih proizvodnih zmogljivosti. Vlada je spodbujala uporabo določenih, okolju bolj prijaznih goriv (surovin) in preprečevala uporabo drugih, ob tem pa dajala prednost določenim ponudnikom električne energije, ki so močnejše politično lobirali. Izvajala je cenovno diskriminacijo, ko je določenim državnim podjetjem prodajala električno energijo po nižjih cenah. Visoke stroške državne regulative je prek višjega pribitka na proizvodno ceno prevalila na potrošnike.

2.1.1 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PRED ODPRTJEM TRGA

V Sloveniji je bilo vse do sedaj v ospredju na področju ponudbe električne energije eno podjetje – Elektro Slovenija d.d. (ELES), ki je v večinski lasti države, oziroma reguliran z njene strani. Če strukturo trga pred odpiranjem ponazorimo z organizacijsko strukturo, dobimo izrazito monopolno strukturo (glej Sliko 2).

Slika 2: Organizacijska struktura trga električne energije v Sloveniji pred odpiranjem

Vir: Ratej, 2000, str. 6.

Na Sliki 2 je s črno neprekinjeno puščico prikazan tok električne energije, kjer ELES izbira ponudnike (doma in na tujem) in energijo prodaja naprej potrošnikom (doma: neposrednim odjemalcem in distributerjem in v tujino: izvoz). S črtkano rdečo puščico je prikazan tok plačil za dobavljeno energijo in prenosne storitve, s pikčasto zeleno puščico pa pretok informacij.

Potrošniki z gibanjem potrošnje sprožajo signale ELES-u o tem, kakšne količine mora kupiti, le-ta pa potem izbira, kako bo te količine zagotovil. Prednost naj bi seveda dajal domači proizvodnji, saj električne energije ni moč skladiščiti, primanjkljaje pa kril iz tujine. Obratno je pri presežkih doma proizvedene električne energije, kjer je potrebno najti kupce presežnih količin v tujini. Torej so informacije tudi obratne: od domačih proizvajalcev k ELES-u, saj le ti opozarjajo ELES na presežke energije in mu tudi poročajo o letnih planih proizvodnje, kakor tudi o dejansko proizvedenih količinah. Slika torej prikazuje izrazito osrednjo monopolno vlogo ELES-a na trgu električne energije pred odpiranjem trga v Sloveniji.

2.1.2 PONUDBA IN POVPRASEVANJE NA TRGU ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PRED ODPRTJEM TRGA

V Sloveniji imamo na strani ponudbe več proizvajalcev, ki si npr. v letu 2000 delijo proizvodnjo na naslednje deleže (Letno poročilo ELES, 2001, str. 21-22):

- Nuklearna elektrarna Krško 39%;
- Termoelektrarna Šoštanj 25%;
- Dravske hidroelektrarne 21%;
- Termoelektrarna Trbovlje 6%;
- Termoelektrarna toplarna Ljubljana 3%;
- Soške hidroelektrarne 3%;
- Savske hidroelektrarne 3%.

V Sloveniji so imeli, kot lahko vidimo, vodilno vlogo na strani ponudbe trije večji proizvajalci, ki so v letu 1999 proizvedli kar 86% celotne električne energije v Sloveniji.

Na strani povpraševanja pa so imeli glavno vlogo distributerji, ki so v letu 1999 potrošili 66,4% električne energije, direktni potrošniki so porabili 15,9%, izvožene je bilo za 15,6% energije, preostanek, 2,1% električne energije, pa je šel v izgubo na omrežju. Največji odjemalci na strani distributerjev so bili: Elektro Ljubljana 37%, Elektro Maribor 20%, Elektro Celje 19%, Elektro Primorska 15% in Elektro Gorenjska 9%. Od direktnih odjemalcev je največji Talum Kidričevo 58%, sledijo mu TDR Ruše z 18%, Železarna Jesenice s 14%, Železarna Ravne s 6% in Železarna Štore s 4%. V Sloveniji so imeli torej na strani potrošnje veliko vlogo distributerji, omembe vredni pa so tudi večji neposredni odjemalci (glej Sliko 2).

2.2 PREDVIDENA ORGANIZACIJSKA STRUKTURA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI PO ODPRTJU TRGA

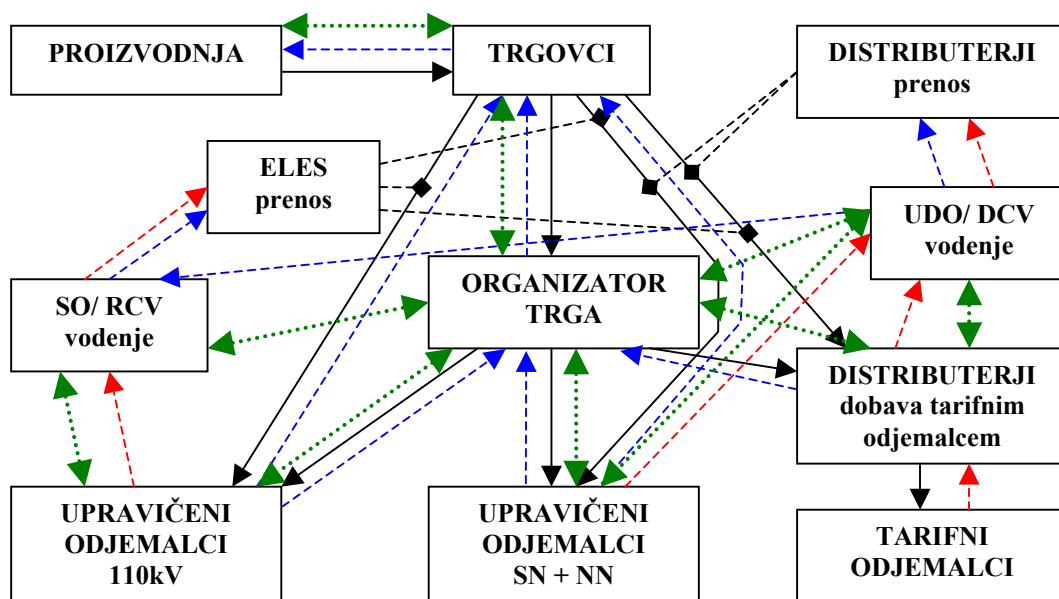
Gre za prehod iz s strani države reguliranega sistema na tržno usmerjeni sistem, kjer ima po Energetskem zakonu potrošnik možnost proste izbire dobavitelja, hkrati pa se bodo tudi cene oblikovale prosto na organiziranem trgu električne energije. Tako bomo ob prostem gibanju cen čez nekaj časa dobili realno gibanje cen, ki se bodo usklajevale dnevno skozi pritiske s strani ponudbe in povpraševanja, ne pa določale s strani države na določeni ravni za

posamezne potrošnike in cenovno subvencioniralo določena podjetja v državni lasti. Gre torej za nediskriminatorno obravnavanje vseh udeležencev, pri čemer ne dajemo prednosti določenim potrošnikom oziroma ponudnikom.

2.2.1 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA V SLOVENIJI

Organizacijska struktura trga električne energije v Sloveniji se z odprtjem trga, glede na Sliko 2, močno spremeni, saj imamo tako na strani ponudbe kot povpraševanja nove udeležence. Novo predvideno organizacijsko strukturo ponazarja Slika 3.

Slika 3: Organizacijska struktura odprtega trga električne energije v Sloveniji (predvideno stanje)

Vir: Ratej, 2000, str. 7.

Zaradi lažjega razumevanja prikazane organizacijske strukture, sliko razbijmo na več delov oziroma tokov:

- tok energije – dobava energije, ki jo predstavljajo črne neprekinjene in prekinjene puščice;
- finančni tok – tok plačil, ki smo ga ponazorili z rdečimi in modrimi prekinjenimi črtami;
- tok informacij, ki smo ga ponazorili z zelenimi prekinjenimi črtami.

Preden pa si bolj podrobno ogledamo zgornjo sliko, bi rad opozoril le na nekatere njene pomankljivosti. Menim namreč, da slika ne prikazuje vseh možnih tokov energije, finančnih in informacijskih tokov. Res je, da so proizvajalci in porabniki električne energije dolžni evidentirati vse sklenjene pogodbe pri organizatorju trga, vendar to še ne pomeni, da preko njega potekata tudi tok energije in finančni tok. Tako na sliki, po mojem mnenju, manjkajo puščice, ki ponazarjajo ta dva tokova, med proizvajalci in upravičenimi odjemalci, tako na

visokem kot tudi srednjem in nizkem napetostnem nivoju. S tem bi namreč lahko ponazorili tudi možnost izgradnje neposrednih oskrbovalnih linij med proizvajalci in porabniki. Poleg tega pa v Sloveniji upravičeni odjemalci na vseh napetostnih nivojih še vedno odkupujejo električno energijo tudi od distributerjev električne energije, tako da povezave manjkajo tudi med njimi. Ugotovim lahko, da je avtor slike, ki je nastala v času pred odprtjem trga, dal prevelik poudarek trgovcem z električno energijo, saj se vse trgovanje ne odvija preko njih. Njihovo vlogo so delno prevzeli distributerji, v največji meri pa so proizvajalci sklepali pogodbe o dobavi električne energije direktno s porabniki.

Slika 3 prikazuje stanje, ki naj bi se vzpostavilo, ko bo trg v celoti odprt. Pri tokovih energije zasledimo sledeč vrstni red: proizvajalci oziroma ponudniki energije bodo dobavljali energijo trgovcem, ki bodo nadalje to energijo tržili in dobavljali direktno upravičenim odjemalcem 110 kV oziroma z uveljavitvijo EZ tistim upravičenim odjemalcem, ki imajo priključno moč na enem odjemnem mestu večjo od 41 kW. Nadalje bodo kasneje direktno dobavljali tudi upravičenim odjemalcem nizke in srednje napetosti ter distributerjem tarifnih odjemalcev, katerim bodo le-ti to energijo posredovali naprej. Še pogostejša pot dobave energije upravičenim odjemalcem in tarifnim distributerjem pa bo prek organizatorja trga, v sam prenos energije pa se bodo vključila prenosna podjetja (Elektro Slovenija d.d.), distributerji s svojimi prenosnimi zmogljivostmi in centri vodenja (distribucijski center vodenja (DCV) in republiški center vodenja (RCV)), ki bosta nadzirala prenosne zmogljivosti in potrošnjo in po potrebi ob primanjkljajih preusmerila določen delež toka energije.

Ravno nasproten toku energije pa je finančni tok, saj morajo upravičeni odjemalci in distributerji tarifnih odjemalcev, plačati za dobavljeno energijo organizatorju trga (ta potem plača trgovcu) ali pa direktno trgovcu, le-ta pa mora nadalje plačati proizvajalcem za dobavljeno energijo. Tarifni odjemalci plačajo porabljeno energijo tarifnim distributerjem. Na drugi strani morajo upravičeni odjemalci (upravičeni odjemalci 110kV direktno RCV, upravičeni odjemalci nizke in srednje napetosti pa DCV) plačati centrom vodenja za preusmerjeno energijo in opravljene storitve (podane informacije ipd.), centri vodenja pa prenosnim podjetjem za preneseno energijo. Finančni tok za preneseno energijo je lahko tudi direkten, in sicer do prenosnih podjetij s strani upravičenih odjemalcev in tarifnih distributerjev, vendar bi lahko prišlo do diskriminacij pri vrstnem redu prenosov, zaradi česar se uvaja nadzor v obliki centrov vodenja. Dejansko ima nalogo obveščanja o prednostnih prenosih in sklenjenih poslih organizator trga, vendar se bodo najbrž morali vzpostaviti tudi centri vodenja za posamezna področja; ali v okviru organizatorja trga ali pa ločeno. Republiški center vodenja bo imel sicer celoten pregled tudi nad distribucijskimi centri vodenja, kateri pa mu bodo morali plačevati za opravljene storitve na širši državni oziroma mednarodni ravni. Dodati je potrebno tudi finančni tok v obliki plačil uporabnikov borze le-tej za evidentiranje pogodb o prodaji in sprejem ponudb za prodajo in nakup električne energije.

Tok informacij mora biti v tako zapleteni organizacijski strukturi seveda hkraten, da pridejo vsi udeleženci pravočasno do zaželenih informacij. Hkrati pa so za nemoteno delovanje sistema (predvsem zaradi tehničnih zmogljivosti) izredno pomembne povratne informacije. Tako se srečujemo s tokovi informacij v obeh smereh. Organizator trga (BORZEN – z uradnim pričetkom delovanja 15. 4. 2001, ustanovljen s strani ELES-a, vendar samostojno podjetje) mora obveščati distributerje, upravičene odjemalce, trgovce, proizvajalce (če nastopajo direktno kot trgovci in imajo licenco za uporabnika borze), centre vodenja hkratno o zaključenih poslih, potrebnih prenosih energije ipd. Uporabniki morajo organizatorju trga vračati informacije o dejanskih kapacitetah in želenih količinah, bilateralno sklenjenih dolgoročnih pogodbah ipd. Center vodenja mora o svojem delovanju vsaj enkrat letno obveščati tudi Agencijo za energijo in ministrstvo, pristojno za energijo. Tako lahko naši sliki dodamo tudi širši vidik oziroma si predstavljamo, da centri vodenja delujejo v okviru (ali pa vsaj pod nadzorom) ministrstva oziroma Agencije za energijo. Prav tako centri vodenja obveščajo upravičene odjemalce in distributerje, zatorej moramo puščicama med DCV in tarifnimi distributerji dodati tudi obratno smer, saj so informacije obojestranske.

2.3 TERMINSKI PLAN ODPIRANJA TRGA ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI

Pri odpiranju trga električne energije je najpomembnejše do katerega praga upravičenih potrošnikov se trg odpre in v kolikšni meri se pusti prenosne storitve in kvaliteto le-teh v rokah državne regulative.

V Sloveniji je terminski plan odpiranja trga električne energije naslednji (EZ,Ur. l. RS, št. 79/1999):

- 15. oktober 2000: v veljavo stopi Energetski zakon;
- 15. april 2001: prosta izbira dobavitelja iz Slovenije; Vlada določi in izda licence upravljavcem omrežij in organizatorju trga, le-ti pa so do tega roka dolžni predložiti sistemska navodila; javna podjetja za proizvodnjo, distribucijo in prenos so dolžna uskladiti svoje poslovanje tako, da so računovodsko ta področja med seboj ločena;
- 15. oktober 2001: licence za opravljanje energetske dejavnosti morajo pridobiti tudi imetniki energetskega naprav, objektov in omrežij;
- 1. januar 2001: začnejo se uporabljati določbe zakona o ločenih računovodskih izkazih za dejavnost proizvodnje, prenosa, distribucije in dobave električne energije;
- 15. april 2001: upravičeni odjemalci električne energije postanejo tisti, ki presegajo priključno moč 41 kW na enem odjemnem mestu; določba velja do 1. 1. 2003 in se uporablja le za električno energijo, proizvedeno na ozemlju RS. Če se pogoji za odprtost trga z električno energijo, proizvedeno zunaj ozemlja Slovenije izpolnijo pred 1. 1. 2003, lahko vlada s sklepom ta rok skrajša;
- 1. januar 2003: prosta izbira dobavitelja tudi zunaj meja RS.

V Sloveniji je najprej predvidena deregulacija trga električne energije in šele zatem privatizacija. Privatizacija javnih podjetij je po Energetskem zakonu možna šele po uskladitvi poslovanja teh podjetij z ločenimi računovodskimi izkazi, vendar ni možna v podjetju, ki opravlja dejavnost prenosa električne energije, upravljanja prenosnega omrežja ter organiziranja trga (ta področja ostanejo regulirana). Do leta 2003 se lahko javna podjetja privatizirajo največ do 45% vrednosti lastniškega deleža, s tem da delež posameznega lastnika ali povezanih družb ne sme biti večji od 24% vrednosti lastniškega deleža.

3 ANALIZA TRGA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO V SLOVENIJI

3.1 TRG Z ELEKTRIČNO ENERGIJO V SLOVENIJI

Slovenija ima majhen elektroenergetski sistem, saj je po velikosti in moči primerljiv samo z najmanjšimi evropskimi državami in je do 50-krat manjši od največjih. Trg z električno energijo v letu 2000 še ni deloval, cene električne energije pa je določala vlada. Odpiranje slovenskega trga z električno energijo je glede na okoliščine pogojeno s pravili, ki veljajo na trgu, v katerega se želimo vključiti. Slovenski Energetski zakon upošteva zahteve Smernice EU v celoti in odpira trg celo bolj kot bi bilo po njej nujno potrebno. Primerjava z evropskimi državami kaže, da smo bili pri odpiranju trga precej pogumni, saj so samo tri države v EU odprle trg bolj kot je predvideno pri nas.

Slovenija bo vstopila na prosti trg kot precej drag proizvajalec električne energije, zaradi sorazmerno dragega domačega premoga, visokih stroškov proizvodnje, delno pa tudi zaradi majhnosti države. Pravila notranjega trga bodo omejila zaščito nacionalnih proizvajalcev. Vstopamo na trg Evropske unije, ki razpolaga s presežki proizvodnje električne energije, kar pomeni veliko nevarnost za preživetje, nudi pa tudi nekaj možnosti, predvsem pri tranzitu električne energije med vzhodom in zahodom. Za uspešno spopadanje s konkurenco bo potrebna temeljita priprava in spodbuda tržnih mehanizmov ob zagotovitvi jamstva oskrbe z električno energijo, varstva okolja in energetske učinkovitosti. Brez nižanja stroškov na vseh področjih in poznavanja značilnosti trga pa slovenska elektroenergetska podjetja nimajo veliko možnosti za uspeh.

Trg v Sloveniji ima naslednje značilnosti (Golob, 1999, str 73):

- Struktura je ugodna (velika diverzificiranost), zato so možni sinergični učinki različnih proizvajalcev. Najslabši scenarij ugotavlja, da je le 55% celotne proizvodnje konkurenčne.
- Diverzificiranost virov je ugodna, vendar je delež elektrarn na plin še vedno premajhen. Tveganje naložb v plinske elektrarne je s systemskega vidika zelo majhno.
- V industriji obstaja velik potencial (150 do 250 MW) in zanimanje za izgradnjo novih proizvodnih objektov za soproizvodnjo električne energije in toplote. Cene električne energije iz teh elektrarn se ne morejo primerjati s cenami energije iz hidroelektrarn ali nuklearnih elektrarn, so pa konkurenčne uvoženi energiji iz podobnih virov.

- Prenosne zmogljivosti do meja Slovenije so omejene, vendar se lahko glede na poslovni interes tudi spremenijo.
- Elektrarne so po moči glede na evropske razmere, majhne, vendar pa v našem elektroenergetskem sistemu predstavljajo velike bloke. Potrebe po rezervni moči so zato velike. Objekti, ki sodelujejo v sekundarni regulaciji in nudijo rezervno moč, bodo zato prednostno dispečirani.

Odpiranje trga naj bi prineslo nižje cene energije za industrijske porabnike, ki bodo s tem lahko postali bolj konkurenčni, vendar pa bodo cene za zagotovljeno oskrbo višje. To bi lahko označili kot subvencioniranje velikih porabnikov na račun gospodinjstev in storitvenega sektorja. Priporočena in pričakovana stopnja donosnosti v panogi naj bi bila med 5 in 7%.

Cene električne energije v Sloveniji naraščajo, vsaj kar se tiče tarifnih odjemalcev. Tako naj bi ostalo tudi v prihodnje, saj namerava Vlada vse do leta 2005 še vedno regulirati cene za tarifne odjemalce, zadala pa si je tudi cilj, da cene energije približa evropskemu povprečju. To naj bi storila z rednimi 7% letnimi podražitvami. Cene električne energije za gospodinjstva so bile v letu 2000 še vedno 16% pod evropskim povprečjem, industrijski porabniki pa so povprečje presegali za 6% (Hrovatin, 2001, str 2). V prvi stopnji odpiranja trga z električno energijo (2001–2003) so upravičeni odjemalci lahko prosto izbirali dobavitelje le na domačem trgu. Cene električne energije se pri domačih proizvajalcih kar precej razlikujejo, vzrok pa so različni stroški proizvodnje, zaradi različnih primarnih virov, ki jih le-ti izkoriščajo. Najcenejša je energija iz hidroelektrarn, v Dravskih elektrarnah npr. okoli 4 SIT za kWh. Nuklearna elektrarna Krško ima glede na primerljiva tuja podjetja konkurenčne cene z okoli 7 SIT za kWh. Med najdražje spada električna energija pridobljena v termoelektrarnah; Termoelektrarna toplarna Ljubljana dosega ceno okoli 17 SIT za kWh, Termoelektrarna Trbovlje pa še več, saj mora uporabljati izključno domač premog, ki je dražji in slabše kakovosti kot tisti iz uvoza. Delovanje trga v prihodnosti je zelo težko napovedati. V tujini kupujejo na borzah zelo malo električne energije; v Veliki Britaniji 10% in v NordPool-u 20%. Najcenejši proizvajalci si bodo verjetno želeli prodaje na borzi, večina proizvajalcev in upravičenih odjemalcev pa se bo poskušala zavarovati z dolgoročnimi pogodbami, pri čemer bodo cene odvisne od pogajalskih moči obeh strani. Glede na omejeno dobavo in majhno porabo posameznih upravičenih odjemalcev lahko pričakujemo, da bodo imeli proizvajalci veliko pogajalsko moč. Cene bodo najprej težile k cenam najdražje proizvodne enote, ki lahko še zadovolji odjem upravičenih odjemalcev.

Pri oceni učinka odprtja trga v letu 2003, ko se je odprl tudi za tuje ponudnike, so ključne prenosne zmogljivosti. V začetku bo največjo konkurenco predstavljal uvoz električne energije, kasneje pa tudi investicije v učinkovite elektrarne (npr. na spodnjem delu Save). Upravičeni odjemalci bodo lahko uvažali električno energijo po konkurenčnih cenah iz EU, kjer se cene na borzah sedaj gibljejo med 4 in 6 SIT za kWh, in iz Vzhodne Evrope. Problem bodo predstavljale prenosne zmogljivosti sosednjih držav kot tudi Slovenije, kjer naj bi bilo,

po napovedih nekaterih odgovornih na ELES-u, mogoče uvoziti le do 25% potrebne energije v Sloveniji.

Nabava energije iz tujine pa sproža veliko vprašanj predvsem zaradi zanesljivosti dobave, saj se lahko zgodi, da tuji dobavitelji električne energije, ob primanjkljajih le-te, ne bodo zagotovili in jo raje preusmerili na svoj domači trg. Prav tako je nakup energije v tujini omejen tudi z razdaljami, ki so potrebne za prenos. Poceni energija iz skandinavskih elektrarn je predaleč, bližje pa je velika količina energije iz francoskih nuklearnih elektrarn. Nakup in prodaja električne energije bosta načeloma mogoča kjerkoli po Evropi, vendar bodo energijo iz oddaljenih držav močno podražile cene za uporabo prenosnih poti ter tudi del energije, ki se na poti izgubi. Prav zaradi cene prenosa energije bodo v Sloveniji v težavah tisti proizvajalci, katerih cena presega 8 SIT za kWh (TE Šoštanj, TE Trbovlje, TETO Ljubljana, Savske in Šoške elektrarne), saj je njihova energija za izvoz v tujino kot tudi za prodajo na domačem trgu predraga.

3.2 SPREMEMBE NA TRGU ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI

V Sloveniji se je že v letih 2001 in 2002 začel proces združevanj in privatizacije nekaterih proizvodnih podjetij, ki pa se bo v naslednjih letih nadaljeval tudi s pomočjo podjetij iz tujine. Sedaj je trg namreč odprt tudi za tujo konkurenco, ki bo vstopala z vlaganji, prevzemi ali združevanji ter s ponudbo cenejše električne energije. Pokazalo se bo, kako uspešno so se slovenska podjetja na to situacijo prilagodila.

Pri prehodu v dereguliran trg imajo managerji v glavnem na voljo dve možni strategiji, ki sta tudi dolgoročno uspešni:

- specializacija, ki pomeni postati globalen specialist in vodilni na določenem področju v panogi (primer Enron, ?);
- regionalna integracija, ki povezuje podjetja, ki imajo prednost pri domačih odjemalcih, vladnih organih in dobaviteljih.

Regionalno integracijo, kot možni odziv slovenskih proizvodnih podjetij na odpiranje trga, podaja Študija o možnostih uvajanja konkurence v slovenski elektroenergetski sistem (Hrovatin, 1998, str. 20). Študija je sicer nastala pred veljavnostjo Energetskega zakona, vendar ugotovitve veljajo tudi v okviru sedanje zakonodaje. Slovenski elektroenergetski sistem je preveč razdrobljen, zato bi morale priti do združevanja podjetij v proizvodnji električne energije, kar bi omogočilo konkurenčnost v evropskem merilu. Pogajalska moč dobaviteljev je namreč odvisna tudi od združevanj.

Do združevanja proizvodnih podjetij je kasneje prišlo na pobudo Vlade RS, ki se je odločila za ustanovitev Holdinga slovenske elektrarne. S tem je na ponudbenem delu trga električne energije prišlo do oblikovanja monopola s strani Vlade, ki naj bi primarno skrbela za oblikovanje konkurenčnega trga. Glavni razlog za oblikovanje HSE je bilo namreč

prepričanje, da je potrebno domače proizvajalce zaščititi pred vdorom tujih konkurenčnih podjetij, ki bi s cenejšo energijo slej ko prej poskrbeli za slab položaj domačih proizvajalcev in njihov propad. HSE je na ta način poskrbel, da se učinkovitost slovenskih proizvajalcev električne energije ne bo povečevala, s tem pa je tudi malo upanja za pocenitev električne energije. Vprašanje, ki se mi ob tem zdi pomembno, pa je; ali so tuja podjetja sploh zainteresirana za vstop na slovenski trg električne energije, ob očitnih poskusih vladajočih in managerskih struktur za ohranjanje položaja, ki je veljal pred sprejetjem Energetskega zakona.

3.2.1 PROBLEM NASEDLIH INVESTICIJ

Energetski zakon (Uradni list RS, št. 79/99) določa, da so nasedle investicije tiste investicije, ki so bile načrtovane in izvedene pred 1. januarjem 1997 in v tržnih razmerah niso rentabilne oziroma se ne morejo amortizirati, ter da podjetja v dejavnosti proizvodnje električne energije lahko pridobijo pravico do pomoči pri reševanju nasedlih investicij. Tu je naš zakon nedorečen, a če upoštevamo poročilo EU, vidimo, da je tu mišljena enkratna pomoč države, izpeljana v dogovorjenem časovnem obdobju. Program reševanja nasedlih investicij sprejme vlada na predlog ministra pristojnega za energijo, del pa je podan že v EZ. Do leta 2003 se lahko podjetja privatizirajo do 45 odstotkov svoje vrednosti. Prvih 10 odstotkov kupnine od 45 odstotkov prodanega premoženja države v elektroenergetskih podjetjih naj uporabijo za reševanje nasedlih investicij. S tem členom je država zagotovila vsaj del denarja, s katerim bo reševala problematiko nasedlih investicij. Ustanovitev HSE naj bi pripomogla k lažjemu reševanju investicij in s temi 10 odstotki kupnine naj bi izvedli tudi dokapitalizacijo le-tega. Izvajalci proizvodnje električne energije so morali morebitne nasedle investicije prijaviti do 15. oktobra 2000. Do tega roka so elektrarne prijavile 122,2 milijard SIT stroškov nasedlih investicij. Po pričevanju strokovnjakov naj bi ta znesek izražal predvsem različno razumevanje pojma nasedlih investicij in upravičenosti pomoči države kot tudi raznolikost metodologij določanja nasedlih investicij in nepoznavanja strogih kriterijev EU za določitev nasedlih investicij. Ob ponovnem ocenjevanju se je izkazalo, da je stroškov, upravičenih do državne kompenzacije, precej manj.

3.2.2 HOLDING SLOVENSKE ELEKTRARNE

Politiko združevanja podjetij so v preteklosti uveljavili nekateri večji slovenski proizvajalci, ki so se, ob velikem negotovanju nekaterih interesnih sfer, združili v družbo Holding Slovenske elektrarne d.o.o. (HSE) s sedežem v Ljubljani. HSE je 26. julija 2001 ustanovila Vlada Republike Slovenije, formalno pa je s svojim delom pričel 1. januarja 2002.

Ustanovljen je bil z namenom:

- zagotovitve enotnega nastopa slovenskih proizvajalcev električne energije v pogojih prostega trga;
- izvedbe projekta izgradnje hidroelektrarn na spodnji Savi;

- izboljšanja konkurenčnosti proizvodnih podjetij.

Organizacija družbe je zasnovana tako, da na nivoju Holdinga združuje poslovne funkcije, ki omogočajo uveljavitev sinergijskih učinkov. Nekatere poslovne funkcije, ki so potrebne za skupno delovanje Holdinga, so locirane tam, kjer je možno najboljše izkoristiti konkurenčne prednosti. Posamezne dejavnosti se izvajajo v štirih poslovnih enotah:

- v Ljubljani (uprava, trženje, finance, računovodstvo, pravna služba, komuniciranje);
- v Mariboru (center vodenja proizvodnje, investicije, telekomunikacije);
- v Velenju (domači trg, interni kupoprodajni odnosi, spremljanje in izračuni odstopanj, dolgoročno planiranje);
- v Novi Gorici (tujji trgi).

Skupino HSE sestavljajo:

- Dravske elektrarne Maribor;
- Savske elektrarne Ljubljana;
- Soške elektrarne Nova Gorica;
- Termoelektrarna Šoštanj;
- Termoelektrarna Brestanica;
- Premogovnik Velenje, podjetje za pridobivanje lignita;
- HSE Invest;
- HSE-IIP.

HSE je družba, katere osnovna dejavnost in kompetenca segata na področja proizvodnje, prodaje in trgovanja z električno energijo ter razvoja različnih oblik energije in z njo povezanih dejavnosti. S 3.818 zaposlenimi, 79,4-odstotnim deležem v šestih in 100-odstotnim deležem v dveh družbah je ena največjih slovenskih organizacij. Družbe skupine HSE so v enajstih mesecih preteklega leta skupaj proizvedle 6.049 GWh ali več kot 51 odstotkov vse električne energije v Sloveniji.

Poslovno je bilo leto 2002 za HSE uspešno. Do konca leta 2002 pa bo proizvodnja električne energije skupine HSE presegla 6.630 GWh. Električno energijo, ki jo je HSE v letu 2002 dobavil svojim odjemalcem, v največji meri (74%) kupuje od svojih odvisnih družb, preostalo četrtno deloma na organiziranem trgu, deloma jo uvozi, največji del pa jo kupi od NEK (19%). Večino električne energije, 77%, HSE proda na domačem trgu, 23% pa je izvozi, predvsem v Italijo, v manjšem obsegu pa tudi v Avstrijo in na Hrvaško.

Holding je v lanskem letu podpisal prodajne pogodbe v višini 90 milijard SIT, od tega pa so 20% svoje proizvodnje prodali tujim odjemalcem, med domačimi podjetji pa so pogodbe podpisali z vsemi petimi elektrodistribucijskimi podjetji in nekaterimi večjimi industrijskimi podjetji (TDR Ruše, Talum, Slovenske železarne). Zdaj pa se nahajajo pred glavno nalogo, saj so morali pred popolnim odprtjem trga močno znižati stroške in s tem povečati svojo učinkovitost. HSE sestavljajo proizvajalci, katerih cene električne energije so zelo različne. Tako dosegajo različni proizvajalci naslednje cene:

- Dravske elektrarne 5,4 SIT/kWh;
- Savske elektrarne 13,6 SIT/kWh;
- Soške elektrarne 11,9 SIT/kWh;
- TE Šoštanj 12,6 SIT/kWh;
- TE Brestanica 65,2 SIT/kWh.

Najcenejša je energija pridobljena iz hidroelektrarn, med najdražje pa spada električna energija pridobljena v termoelektrarnah. Iz družb, ki sestavljajo HSE, so izločili in združili dejavnosti, ki jih bo le-ta v prihodnosti opravljal za vse skupaj. To so prodaja, enoten nastop na trgu in trženje blagovne znamke.

3.2.2.1 ZAPLETI POVEZANI S HSE

HSE že vse od njegove ustanovitve naprej spremljajo najrazličnejši zapleti in problemi. Prvi, ki se je pojavil, je bil zaplet glede sedeža podjetja, zaradi katerega bi položaj skorajda izgubil tudi minister pristojen za energijo. Kasneje so se pojavila trenja znotraj HSE, saj so se uprli delničarji nekaterih družb, ki ga sestavljajo, ker naj bi jim le-ta jemal dobiček od prodaje električne energije. Kot je bilo mogoče pričakovati, so ob tem problemu najglasnejši predstavniki in delničarji Dravskih elektrarn Maribor (DEM), saj naj bi po njihovem mnenju HSE največ pridobil prav na njihov račun. Tako so proti državi in HSE vložili tožbo, v kateri predlagajo, da vrneta poslovni delež v višini 91,2 milijarde SIT v DEM. Jedro spora je v tem, da manjšinske lastnike moti cena, po kateri DEM svojo elektriko prodajajo HSE, ki naj bi bila pre nizka in naj bi jim povzročala gospodarsko škodo.

Tabela 1: Spreminjanje lastniške strukture Dravskih elektrarn Maribor med procesom ustanavljanja HSE

Družbenik	3.1.2001		14.1.2002		15.1.2002	
	Poslovni delež v 000 SIT	Odstotek	Poslovni delež v 000 SIT	Odstotek	Poslovni delež v 000 SIT	Odstotek
Republika Slovenija	99.902.971	87,00	100.062.256	87,02	8.772.797	7,63
Holding Slovenske elektrarne, d.o.o.	0	0	0	0	91.289.458	79,39
Pooblašcene investicijske družbe	14.177.244	12,35	14.177.224	12,33	14.177.224	12,33
Kapitalska družba PIZ, d.d.	749.312	0,65	749.312	0,65	749.312	0,65
Skupaj	114.829.507	100,00	114.988.792	100,00	114.988.792	100,00

*Vir: Letno poročilo 2001, Dravske elektrarne Maribor, 2002, str. 4.

V tej zgodbi se mi, kot verjetno še komu, poraja vprašanje, zakaj so se vodilni v DEM sploh odločili, da na trgu nastopajo enotno, združeni v HSE, ko pa je vsakomur jasno, da so bili pri

tem prisiljeni iti v družbo z mnogo dražjimi proizvajalci s strani termoelektrarn. Res pa je tudi, da posamezni oziroma manjšinski lastniki pravzaprav niso imeli nobene možnosti odločanja, saj, če pogledamo lastniško strukturo, komaj presegajo 13% vseh glasovalnih pravic. Ena od možnih razlag je, da se je država pač odločila med seboj povezati družbe, v katerih nastopa kot največja lastnica, pri tem pa je bila pripravljena žrtvovati najcenejšega proizvajalca, ki lahko na tak način še naprej subvencionira bistveno dražje proizvajalce električne energije. Druga možnost pa je, da so vodilni v DEM pričakovali, da bodo zaradi dražjih proizvajalcev v HSE lahko od tega iztržili višjo ceno za električno energijo ter si s tem omogočili večje dobičke. V tej zgodbi je verjetno smiselno razmisliti tudi o tretji možnosti, ki so jo imele DEM pred vstopom v HSE. Podjetje bi se namreč lahko odločilo za samostojno nastopanje na trgu, kar bi bilo po mojem mnenju najbolje, saj bi tako lahko uresničevalo svojo poslovno politiko. Ob nizki lastni ceni proizvedene in na trgu izbojevani prodajni ceni enote energije bi akumuliralo največje dobičke ter posledično tudi investicijske zmogljivosti. S takšnim nastopom na trgu bi podjetje postalo tretji največji proizvajalec električne energije z 21% tržnim deležem, v taki poziciji pa bilo tudi dovolj močno za povezovanje z ostalimi podjetji, tudi tujimi, kar bi podjetju omogočilo dolgoročno rast in razvoj.

Naslednji, v vrsti zapletov povezanih s HSE, je spor z avstrijskih elektroenergetskim gigantom Verbund, ki je pred leti skupaj s podjetjem Savske elektrarne Ljubljana ustanovil podjetje Sava, da bo gradilo spodnjėsavsko verigo elektrarn. Vlada je na podlagi razpisa iz leta 1994 podjetju Sava leta 1998 dodelila koncesijo za gradnjo spodnjėsavske verige, a koncesijske pogodbe nato ni sklenila. Koncesijsko pogodbo za gradnjo petih hidroelektrarn na spodnji Savi je slovenska vlada nato julija lani podpisala s HSE in Savskimi elektrarnami Ljubljana, ki so sedaj eno od hčerinskih podjetij holdinga in imajo v Savi 65-odstotni delež. Holding Slovenske elektrarne (HSE), ki je z vlado sklenil koncesijsko pogodbo za gradnjo spodnjėsavske verige elektrarn, je konec lanske jeseni sam izrazil pripravljenost odkupiti tehnično dokumentacijo za ta energetske projekt ter 35-odstotni delež v mešanem podjetju Sava. V začetku novembra so v HSE napovedali, da če bo celotna zadeva koristna za projekt spodnje Save, so v HSE zainteresirani za dogovor z Avstrijci, ki za svoj vložek terjajo določena sredstva.

Že pred odprtjem trga pa so se povečale napetosti med HSE in nekaterimi novo nastalimi trgovci. Seveda so vsi trgovci veliko pričakovali od odprtja trga, predvsem pa so vsi želeli preprodajati električno energijo iz Avstrije v Italijo. Poleg tega so se nekateri od teh trgovcev zavzemali tudi za odkup električne energije od slovenskih proizvajalcev, ki uspejo dosežati dovolj nizke proizvodne cene, da je energijo mogoče prodati tudi na domačem trgu. V ospredju so bili predvsem spori med ministrom za okolje, prostor in energijo in bivšim državnim sekretarjem na istem ministrstvu, saj so njuna gledanja na odprti trg električne energije in njegovo delovanje precej različna. HSE je kot monopolist vse odkupe elektrike ostalih trgovcev preprečeval, pri tem pa imel vso podporo ministrstva in vlade.

3.2.3 FORMIRANJE BORZE TRGA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO

Organiziranje trga električne energije oziroma borze temelji predvsem na Uredbi o načinu izvajanja gospodarske javne službe organiziranje trga električne energije (Ur.l. RS št. 54/2000).

Uredba določa predvsem pravice in obveznosti izvajalca javne službe, organizacijsko zasnovo, način in pogoje zagotavljanja storitev, pravice in obveznosti uporabnikov in način financiranja javne službe, kar zagotavlja nemoteno delovanje borze z električno energijo ter prednosti pri izravnavanju ponudb v skladu z zakonom in to uredbo.

Naloge borze so naslednje:

- evidentiranje vseh pogodbeno dogovorjenih obveznosti o prodaji in nakupu električne energije;
- sprejemanje in potrditev ponudb za nakup in prodajo električne energije;
- izravnavanje ponudb, začevši z najnižjo ceno za kupca za določen časovni okvir do zadostitve povpraševanja;
- obveščanje udeležencev trgovanja o rezultatih izravnavanja;
- načrtovanje vstopa v omrežje kot posledica izravnavanja in cene preostale ponujene energije;
- sprejemanje povratnih informacij upravljavca omrežja o potrebnih spremembah izravnave;
- določanje končne cene proizvedene energije za vsak določen časovni okvir in informiranje vseh vpletenih v trgovanje;
- vzpostavljanje sistema obračunavanja trgovanja po končni doseženi ceni in informiranje o dejanskem obratovanju proizvajalcev in razpoložljivih proizvodnih kapacitetah za določen časovni okvir;
- pridobivanje informacij upravljavca omrežja na zahtevo vpletenih v trgovanje in sicer v primeru, ko niso bili vključeni v trgovanje v določenem časovnem okviru;
- javno objavljanje tržnih gibanj za katerokoli zahtevano obdobje.

Borza mora pri izravnavanju ponudb prednostno obravnavati kvalificirane odjemalce – gre za prednostno dispečiranje proizvajalcev, ki uporabljajo domača goriva (pomeni: premog, nafta ali zem. plin pridobljen na ozemlju RS), vendar v največjem skupnem obsegu 15% primarne energije.

Na borzi lahko trgujejo uporabniki: proizvajalci električne energije, upravičeni odjemalci, trgovci, tržni zastopniki ali tržni posredniki. Uporabniki morajo imeti ustrezno licenco, ki jo pridobijo na Agenciji za energijo, izkazovati morajo pogoje upravičenih odjemalcev ter izpolnjevati pogoje za sklenitev pristopne pogodbe. Borza mora svojo javno službo opravljati nediskriminatorno in za vse uporabnike enako in to nepretrgoma v času trgovanja. To lahko prekine le v primeru prekinitve obratovanja omrežja za prenos, za več kot 24 ur ali za čas trajanja, ko vlada uvede omejitvene ukrepe. Svoje storitve v okviru javne službe borza izvaja

po cenah, ki so določene v internem aktu, na katerega da soglasje Agencija za energijo. Borza se financira iz plačil uporabnikov, ki so dolžni plačati evidentiranje pogodb o prodaji in sprejem ponudb za nakup in ponudb za prodajo. Javna služba borze se opravlja na podlagi koncesije za celotno območje RS, koncesionar pa sme opravljati le tiste naloge, ki so neposredno povezane z nalogami borze. Trajanje koncesije ne sme biti krajše od 3 in ne daljše od 5 let. Vlada s sklepom določi rok, kdaj bo organizator trga začel izvajati javno službo, in čas trajanja javne službe. Organizator trga je dolžan enkrat dnevno na elektronski način objavljati tržna gibanja na področju električne energije, enkrat letno pa poroča o delovanju borze Agenciji za energijo in ministrstvu, pristojnemu za energijo.

Realno se je v Sloveniji delovanje organizatorja trga (podjetja BORZEN) pričelo s 17. aprilom 2001 oziroma s slovesnim odprtjem trga električne energije (Kocbek, 2001, str. 14). Za borzne sestanke je skrbelo podjetje BORZEN, celotni informacijski program pa je bil vzpostavljen nekje do odprtja trga navzven. Do takrat se je več ali manj trgovalo s presežki električne energije, ki jih je pomladi veliko, poleti pa jih skorajda ni (Korljan, 2001, str.5). Na sestankih so sodelovali vsi elektrodistributerji in proizvajalci (oz. Holding slovenskih elektrarn). Vidimo, da je znotraj Slovenije zaenkrat še malo udeležencev in da je delovanje borze oziroma organizatorja trga več ali manj poskusno. Agencija za energijo je izdala licence za trgovanje na borzi 17 podjetjem, od katerih jih le 10 aktivno sodeluje na trgu z električno energijo. Kljub odprtju trga, pa na borzi ni prišlo do eksplozije trgovanja, kot so nekateri pričakovali. Kaj se bo dogajalo v prihodnje je težko napovedati, v Borzenu pa pričakujejo, da bo letošnji obseg trgovanja podoben lanskemu. To je mogoče pojasniti s tem, da so dobavitelji in distributerji s svojimi odjemalci podpisovali pogodbe o dobavi električne energije, ki jih morajo na borzo le prijaviti, le-te pa ne vplivajo na vrednost indeksa SLOeX, ki je indeks električne energije na organiziranem trgu z električno energijo v Sloveniji in predstavlja povprečno dnevno ceno sklenjenih poslov na organiziranem trgu.

3.2.3.1 DEFINICIJA IN NAČIN IZRAČUNA INDEKSA SLOeX

V skladu s 100. členom Pravil za delovanje trga električne energije Organizator trga dnevno objavlja, v okviru javnega obveščanja o tržnih gibanjih, borzni indeks SLOeX. SLOeX je indeks električne energije na organiziranem trgu z električno energijo v Sloveniji in predstavlja povprečno dnevno ceno sklenjenih poslov na organiziranem trgu. SLOeX se izračuna kot vrednost povprečne tehtane cene sklenjenih poslov na dnevnem trgu.

Enačba za izračun indeksa SLOeX za posamezni dan fizične dobave električne energije:

$$SLOeX = \frac{\sum_{i=1}^n C_i \cdot Q_i}{\sum_{i=1}^n Q_i}$$

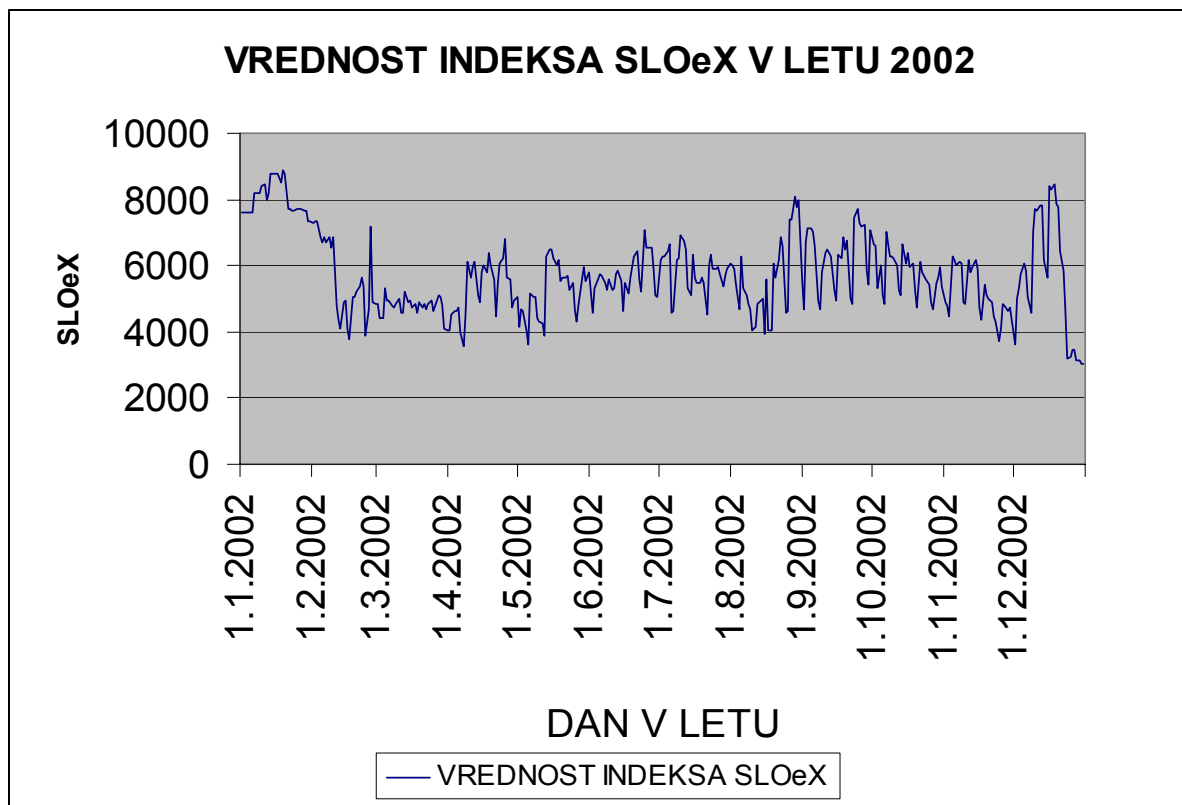
Simboli v zgornjih enačbah:

- C_icena i-tega sklenjenega posla na dnevnem trgu
- Q_iprodukt količine in števila lotov i-tega sklenjenega posla na dnevnem trgu
- nštevilo sklenjenih poslov na dnevnem trgu

V kolikor je indeks n enak nič, se privzame indeks SLOeX, izračunan na predhodnem ustreznem tržnem srečanju (predhodni delovni dan, predhodni nedelovni dan, državni praznik oziroma dela prost dan).

Kot lahko vidimo iz Slike 4, ki sledi, se povprečna cena električne energije, kljub trgovanju na borzi v prejšnjem letu, ni preveč spremenila, saj je začetni pocenitvi sledilo obdobje neprestanih povečevanj in zmanjševanj cene. To gre pripisati predvsem dejstvu, da je električna energija pač najdražja takrat, ko jo najbolj primanjkuje.

Slika 4: Vrednost indeksa SLOeX v letu 2002

* Vir: Dosedanje trgovanje na organiziranem trgu, 2003

3.2.4 ELES IN POVEZANE DRUŽBE

Z odprtjem trga z električno energijo so se precej spremenile tudi naloge, ki jih je ELES opravljal doslej kot nacionalni operater slovenskega elektroenergetskega sistema, pri čemer je v ospredju ostala predvsem naloga zagotavljanja zanesljivega in nemotenega obratovanja elektroenergetskega prenosnega omrežja. Zaradi pomena te dejavnosti, ki zagotavlja vse potrebne informacijske storitve za uporabnike energije, proizvajalce, trgovce in za lastnike, je

bilo tudi upravljanje prenosnega omrežja opredeljeno kot gospodarska javna služba, ki se v skladu z zakonodajo srečuje z novim ciljem, ki bi ga najlažje označili s transparentnim in maksimalnim obsegom prenosa ob hkratnem zagotavljanju čim večje zanesljivosti slovenskega elektroenergetskega sistema.

Gospodarska javna služba Upravljanje prenosnega omrežja ima tako med prednostnimi nalogami:

- zagotavljanje dostopa do omrežja upravičenim odjemalcem in proizvajalcem električne energije;
- reševanje problemov omejitev pri prenosu;
- dejavnosti v zvezi z vodenjem in obratovanjem prenosnega omrežja in usklajeno delovanje s sosednjimi omrežji;
- zagotavljanje sistemskih storitev;
- pripravo pravilnikov in podlag zanje s področja obratovanja elektroenergetskega sistema.

Veliko dela je terjala priprava in prilagoditev operativnega vodenja in načrtovanja obratovanja na novo energetske zakonodajo, izdelava ustreznih računalniških programov za spremljanje obratovanja in poslovanja uporabnikov prenosnega omrežja ter dograditev in prilagoditev obstoječega računalniškega in informacijskega sistema novim nalogam in potrebam.

V začetni fazi, v okviru upravljanja prenosnega omrežja, sta bila organizacijsko zajeta tudi projekta organiziranja trga z električno energijo v podjetju Borzen d.o.o. in trgovanja z električno energijo v podjetju Trgel d.o.o.. Z namenom zagotovitve nemotene oskrbe, po odprtju notranjega trga z električno energijo, je vlada leta 2001 ELESU med drugim naložila, da ustanovi odvisno družbo oziroma podjetje za trgovanje z električno energijo, saj je ELES do odprtja trga imel edini v državi izkušnje s trgovanjem z električno energijo. Eles je tudi to nalogo uspešno izpolnil in ustanovil hčerinsko podjetje Trgel d.o.o. kot enega izmed trgovcev z električno energijo. Zaradi objektivnih okoliščin pa se je vloga Trgela leta 2001 omejila bolj na posredništvo, pri čemer je Trgel svojo strokovno usposobljenost potrdil z uspešno pogodbo za Holding Slovenske elektrarne, in sicer v zvezi z izvozom električne energije na italijanski trg v letu 2002. Sicer pa je Trgel, kot podjetje za trgovanje z električno energijo, trenutno v precej neugodnem položaju, saj nima svojih lastnih proizvodnih virov, ki bi jih lahko prodajal, nima lastnih tarifnih kupcev, z obstoječim kapitalom ne more jamčiti ne za plačila ne za dobave električne energije kot zahtevajo dobavitelji oziroma kupci in prav tako z obstoječim kapitalom ne more trgovati na organiziranem trgu, saj se tam zahtevajo bančne garancije ali denarni pologi.

Lani junija pa je ELES ustanovil še podjetje Eles Gen. Do ustanovitve podjetja je prišlo zaradi tega, ker je matična družba ELES postalo podjetje za prenos energije in upravljanje prenosnega omrežja. S tem je izgubilo možnost odkupa električne energije od Nuklearne elektrarne Krško. Novo podjetje, ki naj bi skrbelo za prodajo električne energije, ki jo proizvaja NEK, pa bi imelo tudi upravljalne pravice ter v nuklearni imenovalo upravni odbor in nadzorni svet. Podjetje Eles Gen je v zameno za poslovni delež v Nuklearni elektrarni

prevzelo obveznosti odplačila investicijskih kreditov NEK v višini 16 milijard tolarjev (Prodnik, 2003, str. 13). Eles Gen ima sklenjeno pogodbo s HSE o prodaji elektrike za 35 milijard tolarjev v letu 2003. Izračun kaže, da podjetje Eles Gen lahko ustvari prihodke v višini 10 milijard tolarjev tako rekoč brez dela. NEK proizvede letno okrog 5,1 milijarde kilovatnih ur energije. V primeru, da Eles Gen od NEK kupi elektriko po 5,5 tolarja in jo proda HSE po 7,5 tolarja, razlika ostane v rokah Eles Gena. Nuklearna elektrarna Krško zdaj dejansko samo še proizvaja elektriko, s prodajo pa služi nekdo drug. Ob vsem tem pa je potrebno še povedati, da je podjetje Eles Gen po ratificiranem sporazumu o NEK s Hrvaško tudi pravni naslednik deleža Slovenije v NEK.

S tem, ko je ELES postal edini upravljavec prenosnega omrežja v Sloveniji in je moral iz svojega poslovanja izločiti vse ostale poslovne funkcije, ki so povezane z električno energijo, pa je prišlo s strani vlade RS do pobude za ustanovitev novega telekomunikacijskega podjetja. Tega so kasneje ustanovili ELES in vseh pet elektro distributerjev, nastalo pa je podjetje Eles TK. Odzivi s trga so ob tej potezi mešani, saj je znano, da imajo poleg prenosnega omrežja vsa ta podjetja v lasti tudi vzporedne telekomunikacijske povezave, ki pa do danes nikoli niso bile optimalno izkoriščene. Pomisleki, ki se ob tej potezi pojavljajo, pa gredo predvsem v smer upravičenosti ustanavljanja še enega telekomunikacijskega podjetja v državni lasti. Ker ob liberalizaciji trga telekomunikacij ni prišlo do večje stopnje konkurence na tem področju oziroma ni nobeno podjetje izkazalo zanimanja za napad na monopol Telekoma, se lahko le vprašamo kam takšno početje vodi. Lahko pa po drugi, bolj optimistični napovedi, pride do ponudbe alternativnih in boljših storitev s strani Eles TK, kar bi pomenilo prvi korak k približevanju prosti konkurenci na trgu telekomunikacij.

ELES je kot upravljalec prenosnega omrežja odgovoren tudi za dodeljevanje čezmejnih prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije. Naloga upravjalca omrežja je, da pripravi razpisne pogoje in predpiše pravila, ki se jih morajo podjetja na razpisu držati. Čezmejne prenosne zmogljivosti za uvoz električne energije v letu 2003 so izražene v moči in to po naslednji dinamiki: vsak mesec 130 MW. Pravico do dostopa do čezmejnih prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije lahko pridobi vsak upravičeni odjemalec, ki ima sklenjeno pogodbo o dostopu na elektroenergetsko omrežje RS, ali v njegovem imenu trgovec, posrednik ali zastopnik, ki ima licenco Agencije za energijo. Čas oziroma obdobje, za katero se sklepa pogodba o dostopu do prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije je od 1. 1. 2003 do 31. 12. 2003. Prenosne zmogljivosti za uvoz električne energije se dodeljujejo za obdobje enega leta po mesečni dinamiki. Vlogo za sodelovanje na razpisu poda udeleženec razpisa upravljalcu prenosnih zmogljivosti (ELES-u) skladno z določili Pravilnika o načinu in pogojih dodeljevanja ter kriterijih za dostop do čezmejnih prenosnih zmogljivosti (Ur.l.RS, št. 103/02). Če je obseg vseh vlog za dostop do prekomejnih prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije v okviru količin iz razpisa, upravljalec prenosnega omrežja odobri dostop vsem upravičnim odjemalcem, katerih vloge za dostop do prekomejnih prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije so popolne. V primeru, da je seštevek količin iz vloženih vlog višji od količine iz razpisa, se dodeli dostop do prenosnih zmogljivosti za uvoz

električne energije po principu sorazmernega zmanjšanja, kot je določeno v Pravilniku o načinu in pogojih dodeljevanja ter kriterijih za dostop do čezmejnih prenosnih zmogljivosti (Ur.l.RS, št. 103/02). Razpise organizira in operativno izvaja ELES. Avkcije po njegovem pooblastilu organizira in operativno izvaja Borzen, organizator trga z električno energijo. Največja možna vrednost prijavljene uvozne moči za posameznega upravičenega odjemalca je odvisna od njegove letne porabe električne energije in števila letnih obratovalnih ur. Cena za uporabo elektroenergetskih omrežij se plača v skladu s Pravilnikom o določitvi cen za uporabo elektroenergetskih omrežij in kriterijih za upravičenih stroškov (Ur.l.RS, št. 30/01, 103/01 in 48/02). Udeleženci razpisa, na podlagi odločitve o razpisu in evidentirane pogodbe o dobavi električne energije, sklenejo z upravljalcem prenosnih zmogljivosti pogodbo o dostopu do čezmejnih prenosnih zmogljivosti.

Za leto 2003 je bil Razpis za dodelitev čezmejnih prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije objavljen v mesecu decembru 2002, nanj pa se je prijavilo 51 podjetij, ki so upala, da si bodo s tem lahko zagotovila cenejšo energijo iz tujine. Dovoljenje oziroma pravico do koriščenja prenosnih zmogljivosti za uvoz električne energije je na razpisu pridobilo le 16 podjetij, ki so s tem dobili pravico dobavitelje svobodno iskati v tujini. Podjetja oziroma le nekatera od njih, ki so ta dovoljenja dobila pa so Talum, Impol, Julon, Slovenske železarne, Cinkarna Celje, Salonit. Ta podjetja spadajo med največje slovenske porabnike električne energije in razumljivo je, da jim je omogočen uvoz električne enrgije iz tujine. Pomisleki, ki jih ob tem lahko imamo, so uperjeni v razpravo o tem, zakaj so bila izbrana ravno ta podjetja (mogoče zaradi lastništva države) in ne katero drugo izmed sodelujočih na razpisu. Ob tem ni odveč tudi pripomba o tem, da je do podatkov o sodelujočih podjetjih na razpisu zelo težko priti, še težje pa je izvedeti za rezultate razpisa, saj se ELES obvezuje le, da bo podatke o razpisu poslal le vsem sodelujočim podjetjem.

S tem si je ELES, in posredno tudi država, zagotovil položaj, ki mu še naprej zagotavlja ohranjati vodeči položaj na trgu električne energije v Sloveniji, poleg tega pa mu zakon omogoča, da pravila za delovanje trga in podeljevanje prenosnih kapacitet oblikuje kar sam. Ob tem pa svojo vodilno vlogo aktivno izkorišča, saj je takoj po popolnem odprtju trga že poskrbel za netransparentnost pri oddaji dovoljenj za prenosne zmogljivosti proti Italiji. Ob celi vrsti evidentnih napak in nepreglednem poslovanju, na katerega je ob tem dogodku opozoril tudi direktor Agencije za energijo, pa hrbet vodilnim na Elesu štiti minister pristojen za energijo. Pri tem se seveda takoj pojavi vprašanje delovanja tržnih mehanizmov in vloge podjetij, ki so tudi po odprtju trga ostala v državni lasti.

3.2.5 DISTRIBUCIJSKA PODJETJA

Politiko združevanja podjetij, kot so jo v preteklosti uveljavili nekateri večji slovenski proizvajalci, so poskušala uresničiti tudi distribucijska podjetja. Distribucijska podjetja opravljajo javno gospodarsko službo distribucije električne energije v skladu z uredbo o načinu izvajanja gospodarskih javnih služb s področja distribucije električne energije (Ur. l.

RS št. 54/2000). Za vsa distribucijska podjetja je bilo v preteklosti značilno, da so poslovala z izgubo, predvsem zaradi vladnega reguliranja in zadrževanja cen in tudi zaradi obveznega nakupa električne energije iz malih hidroelektrarn, kjer je nakupna cena enkrat višja od prodajne.

Že pred odprtjem trga je vseh pet distribucijskih podjetij skušalo uresničiti politiko združevanja, kar pa jim je, zaradi koncentracije konkurence, preprečil Urad za varstvo konkurence. Mnogi so ob tej potezi Urada udrihali čezenj in mu pripisovali nestrokovnost, a že pred odprtjem trga se je pokazalo, da je Urad za varstvo konkurence ravnal pravilno. Distribucijska podjetja so si namreč prosto konkurirala, ko so kot ponudniki električne energije nastopala na trgu. In odjemalci so odprti trg električne energije navdušeno pozdravili, saj so tisti, ki so bili dobro informirani, lahko končno uresničili velike prihranke na postavki električne energije za svoja podjetja. Pri tem so nekatera podjetja izpeljala celo javne razpise za dobavo električne energije in v ta postopek vložen trud, se jim je kmalu povrnil z velikimi prihranki. Značilno za slovenski trg električne energije in distribucijska podjetja v letu 2003 je, da se je kar nekaj velikih podjetij odločilo zamenjati dobavitelja električne energije. Tako so se na Gorenjskem kar tri večja podjetja (Lip Bled, Elan in Color Medvode) odločila podpisati pogodbe za dobavo električne energije z distributerjem Elektro Celje, saj naj bi po njihovih besedah za energijo plačali kar 15% manj kot v letu 2002.

Vsi porabniki električne energije pa lahko takšne novice sprejemamo z zmerno stopnjo zadovoljstva, saj bi, ob drugačnem mnenju Urada za varstvo konkurence, lahko prišlo na slovenskem trgu z električno energijo do oblikovanja monopola s strani distribucijskih podjetij. Takšno stanje pa seveda ne bi pomenilo zmanjševanja cene energije za industrijske porabnike, ampak mogoče celo povečevanje, če vemo, da si je Vlada RS pridržala pravico določanja cen energije za tarifne uporabnike do leta 2005. Tako bi v tem primeru lahko prišlo do subvencioniranja tarifnih uporabnikov s strani industrijskih odjemalcev, kar bi onespodobilo konkurenčnost slovenskih podjetij na svetovnem trgu, le distribucijska podjetja bi si s tem zagotovila boljše poslovne rezultate.

Kar pa se tiče prihodnosti, je ta za slovenska elektrodistribucijska podjetja precej negotova. Priznani raziskovalci v svetovalnem poročilu, ki so ga pripravili za elektrodistribucijska podjetja, ugotavljajo, da so to podjetja, ki so v pretežni meri pre zaposlena, kar pa ni njihov edini ali pa največji problem (Tajnikar, 2002, str. 3). Mnogo večji problem za naša distribucijska podjetja predstavljajo kapitalska povezovanja, saj brez njih ne bodo mogla uresničiti novih strateških usmeritev na področju elektrodistribucije. Elektrodistribucijska podjetja v Evropi postajajo normalno tržno usmerjena in pri svojem poslovanju vse bolj izkoriščajo svojo infrastrukturo za diverzifikacijo poslovanja. To pomeni, da se vse bolj posvečajo delovanju povezanih dejavnosti, kot je oskrba s plinom in vodo, ravnanje z odpadki in odpadnimi vodami, področje ogrevanja, telekomunikacij ipd. Razvoj povezanih dejavnosti predstavlja temeljno obliko rasti energetskih podjetij, ki pa jo delno zavira geografska diverzifikacija z omejenimi trgi. Iz tega sledi, da bo slovenska elektrodistribucija hitro zaostala za konkurenco, če ne bo povezana s povezanimi dejavnostmi. Zaradi neustreznega

znanja in novih področij poslovanja, je navezava na strateške partnerje, ki so si že pridobili znanja z razvojem v Evropi, nujna.

3.2.6 AGENCIJA ZA ENERGIJO

Proces odpiranja trga, ki ga ureja Energetski zakon, pa ne more potekati nenadzorovano. Zato ima pomembno mesto na trgu z električno energijo neodvisna Agencija za energijo, na katero je ministrstvo preneslo vse tiste pristojnosti, ki se dotikajo urejanja trga. Agencija, ki je bila ustanovljena že junija 2000, torej skrbi za pregledno in nepristransko delovanje energetskega trga v interesu vseh udeležencev, sedež pa ima, za razliko od Holdinga, v Mariboru. Do sedaj so v Agenciji izdali že preko 600 licenc za sodelovanje na slovenskem trgu z električno energijo, nimajo pa podatkov ali vsa ta podjetja to licenco tudi zares uporabljajo. Med nalogami Agencije je tudi določanje cene za uporabo električnega omrežja in pogojev za dostop nanj. Cena je med drugim sestavljena tudi iz t.i. omrežnine, ki pomeni plačilo dostopa do omrežja, le-ta pa mora biti na voljo vsem pod enakimi pogoji. Pri transportu velja načelo "poštne znamke", ki pomeni, da mora biti transport in dostop do omrežja na voljo vsem po enaki ceni. Na električno omrežje vstopa kot prvi prenosnik ELES, ki je prenosnik energije z najvišjo napetostjo, poleg njega pa še pet distributerjev, ki prenašajo energijo z nižjo napetostjo do uporabnikov. Agencija opravlja nadzor nad trgom električne energije, zadolžena pa je tudi za opozarjanje na nepravilnosti in potrebe po spremembi zakonodaje. Naslednjih nekaj let bo za slovensko elektrogospodarstvo zelo burnih, izid pa za naša podjetja precej negotov.

3.2.7 GIBANJE PROIZVODNJE IN POTROŠNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE V SLOVENIJI V PRIHODNOSTI

3.2.7.1 PROIZVODNJA

V Sloveniji v prihodnje ni moč pričakovati, da bo proizvodnja lahko sama zadostila potrebe po električni energiji, vsaj na kratek rok ne. Zato se na strani proizvodnje električne energije pripravlja kar nekaj novih projektov, ki bi lahko povečali kapacitete slovenskega elektrogospodarstva.

Eden glavnih, če ne že kar glavni projekt, je graditev elektrarn na spodnji Savi. Na Ministrstvu za okolje in prostor so ga označili za najpomembnejši projekt v zadnjih 50-ih letih v Sloveniji. Celotna investicija naj bi po predračunih znašala kar okrog 91 milijard SIT, kar je najdražji projekt v novejši slovenski zgodovini. Kako zahteven in tvegan projekt je to, nam lahko pokaže tudi dejstvo, da po 25-tih letih aktivnih priprav, še vedno ni zagotovljena projektna dokumentacija in ne viri financiranja. Znano je le, da naj bi HSE akumuliral vse možne finančne in kadrovske vire podjetij, ki ga sestavljajo, ker naj bi le s skupnimi močmi lahko uresničili ta projekt. Dela naj bi potekala s faznim zamikom na več elektrarnah hkrati, kajti na ta način bi se najbolje izkoriščalo strokovne ekipe za vodenje in gradbeno operativno. Le ob tako centraliziranem vodenju projekta je moč doseči učinkovito izvedbo in delo brez

zamikov ter nepotrebnih stroškov, ki bi prekoračili načrtovane. Iz gradiva, ki so ga pripravili na ministrstvu, se tudi lahko razbere, da nameravajo uporabiti različico financiranja v razmerju 50:50 odstotkov med lastniškimi in dolžniškimi viri. Ta naj bi bila optimalna, ker naj bi HSE zagotavljala nemoteno finančno poslovanje pri ostalih manjših projektih in sprotni realizaciji. Toda pred tem bodo morali v samem HSE rešiti nesoglasja znotraj odvisnih družb, ker le-te verjetno ne bodo pripravljene vložiti vseh razpoložljivih finančnih sredstev v ta projekt. Iz povedanega torej lahko sklepamo, da je precej stvari še nedorečenih in neuradnih, zato lahko pričakujemo še veliko sprememb in pa tudi časovnih zamikov. Projekt mora namreč zaradi državnega lastništva najprej skozi proceduro v Državnem zboru, kar pa prav gotovo ne bo šlo gladko, saj so poslanci imeli veliko pripomb že ob prvem prebiranju gradiva (Kocbek, 2002a, str.14).

Drugi projekt, ki je trenutno aktualen v Sloveniji, je graditev elektrarn na veter na planoti Golič na Krasu. Tudi pri tem projektu je že v osnovi veliko spornega. Gre namreč za območje predlaganega naravovarstvenega parka, in sicer Kraškega regijskega parka, ki je načrtan tudi v Uradnem listu, kjer je označen kot obvezno plansko republiško izhodišče (Uradni list RS, št. 38/2001). To območje zajema veliko naravnih vrednot, kot so kraške jame, apnenčaste stene, ogrožene rastline in živali, še posebej nekatere vrste ptic. Po drugi strani pa je podjetje Elektro Primorska pred časom dalo izdelati posebno analizo prostorskih potencialov za postavitev vetrnih elektrarn. Lokacija planine Golič naj bi bila primerna predvsem zaradi vetrnega potenciala, prevetrenosti in sorazmerno velike prostorske zmožnosti (Trampuš, 2002, str. 28-29).

Zanimive so tudi napovedi glede naše edine jedrske elektrarne, NEK iz Krškega. Znan je rok, ko naj bi ta elektrarna prenehala z obratovanjem, in sicer leto 2023. Vendar so nedavne analize vode iz reaktorja po tako imenovani Westinghousovi analizi pokazale, da se da obratovanje podaljšati za 20 ali pa celo 40 let, veliko pa naj bi bilo tudi odvisno od nacionalnih in ekonomskih interesov, ki jih odločitev o tem prinaša. V primeru takšnih odločitev bi bilo potrebno pripraviti program za podaljšanje že čez tri leta, da bi lahko pravočasno uskladili urnik podaljšanja in predvideli nujne naložbe, za katere je seveda potrebno izvesti predhodne izračune o obsegu in višini le-teh. Vendar lahko po izkušnjah v svetu, ki kažejo, da se zelo izplača podaljševati življenjsko dobo, pričakujemo pozitivne rezultate. To počnejo predvsem v ZDA, od koder tudi izvira naša regulativa za jedrsko varnost, pa tudi v Franciji se odločajo za podobne korake. Podaljšana življenjska doba jedrske elektrarne ne vpliva na stroške njene razgradnje, vpliva pa na stroške skladiščenja radioaktivnih odpadkov, kar bi lahko bila v Krškem precejšnja ovira. Strokovna javnost v Sloveniji podpira ta projekt, zanimivo pa je, da tudi pretežen del politične javnosti ne nasprotuje, pri čemer pa seveda vsi čakajo na razplet dogovora o lastništvu s sosednjo Hrvaško. Tu gre predvsem za vprašanja vezana na skladiščenje jedrskih odpadkov in o delitvi koristi takšnega podaljšanja obratovanja (Košir, 2002, str. 2).

3.2.7.2 PORABA

Pri porabi električne energije je v svetu v zadnjih letih zaznati stalno progresivno smer, kar je značilnost tudi pri nas. Razloge za takšen trend lahko iščemo v rasti gospodarstva, glavni energetske vir v industriji s sodobno visoko tehnologijo je namreč elektrika. Poraba električne energije v Sloveniji že vrsto let narašča. Tako so porabniki leta 2001 iz prenosnega omrežja skupaj prevzeli 10,81 milijard kilovatnih ur električne energije oziroma za 2,6 odstotka več kot leto prej. V letu 2002 pa je sledilo največje presenečenje, ko je ob napovedani dve do tri odstotni rasti porabe, poraba električne energije narasla kar za 7% glede na leto poprej in je znašala 11,57 milijard kilovatnih ur. Vzrok temu je predvsem povečana poraba pri upravičenih odjemalcih, ki zaradi povečanega obsega proizvodnje, vsi po vrsti trošijo več energije, kot so predvidevali. Poleg upravičenih odjemalcev se poraba povečuje tudi pri tarifnih odjemalcih, ki povečujejo porabo zaradi rasti življenjskega standarda in pa zaradi relativno nizke cene električne energije v primerjavi z ostalimi energenti. Zanimiv je primer, ki so ga posredovali na ELES-u, da se v zadnjih letih poraba električne energije skozi poletje, v primerjavi z zimo, nič kaj bistveno ne zmanjša, ker veliko ljudi uporablja klimatske naprave. Po ocenah, ki so bile pripravljene na zahtevo Ministrstva za okolje, prostor in energijo, se bo poraba pri nas v naslednjih petih letih stalno povečevala po približno 2,5 odstotni stopnji. Takšna rast je primerljiva z evropskim povprečjem, kjer imajo 3 odstotno letno rast. Pri našem največjem ponudniku električne energije HSE, kjer imajo največ podatkov o odjemu in potrebah odjemalcev, pa imajo še bolj optimistična pričakovanja, saj napovedujejo kar 3 do 4 odstotno rast (Kocbek, 2002b, str. 14)

Glavnino odjema pri nas predstavljajo upravičeni odjemalci, ki porabijo kar 65 odstotkov vsega odjema. Vseh upravičenih odjemalcev je okrog 9000, pri čemer največjih šest odjemalcev predstavlja kar 23 odstotkov odjema. Ti največji upravičeni odjemalci, med katerimi so Talum iz

Kidričevega, TDR Metalurgija in ostali, imajo električno energijo za glavni proizvodni strošek pri svojem poslovanju. Zato za njih podražitev elektrike za samo eno desetinko odstotka lahko pomeni že povsem drugačne poslovne rezultate na letni ravni. Zaradi takšnih dejstev upravičeni odjemalci neprestano težijo k zniževanju cen njihovega glavnega energenta. Ravno to je bilo tudi povod temu, da so pred kratkim sklenili ustanoviti združenje, tako imenovani pool, v okviru Centra za energetske učinkovitost (CEU) na Inštitutu Jožef Štefan. V pool je združenih 13 srednje velikih in velikih odjemalcev, ki porabijo 30 odstotkov električne energije v Sloveniji. Cilj njihovega združenja je seveda znižanje cen, kar so tudi izpostavili, kajti želijo, da se cene znižajo na nivo iz leta 2001, ki je primerljiv z evropskim. Za leto 2002 je namreč le redkim odjemalcem uspelo skleniti pogodbe o dobavi po konkurenčnih cenah, čeprav je po EZ dovolj podlage, ki sili vse udeležence na trgu, da ravnajo racionalno in poslujejo z minimalnimi stroški in na ta način ponujajo elektriko ceneje. Podjetja, ki so združena v pool zagotavljajo, da so že vsa po vrsti izvedla ukrepe za

učinkovito rabo energije in na ta način znižala stroške, kolikor je bilo mogoče (Kocbek, 2002c, str. 15).

Vendar je dejstvo, da so proizvajalci lani ustanovili HSE in na ta način posredno omejili konkurenco in postavili monopol. Poleg tega so se tudi pri distribucijskih podjetjih začele pojavljati težnje po združevanju, vendar pa je Urad za varstvo konkurence v letu 2001 izdal odlok, s katerim prepoveduje združevanje distribucijskih podjetij. Zato lahko pool odjemalcev razumemo kot odgovor na združenje proizvajalcev, ker si bodo na takšen način odjemalci zagotovili močnejši pogajalski položaj. Največjim šestim odjemalcem je bilo že v letu 2002 dovoljeno iskati ponudnike tudi v tujini, kar so nekateri tudi izkoristili, ostali pa so to možnost dobili letos, ko se je trg odprl tudi navzven. Odjemalci se poleg neugodnih cen srečujejo še z drugimi nevšečnostmi, kot je plačevanje omrežnine, ki znaša 40 tisoč tolarjev na kilovatno uro, in pa ukinjanjem ugodnosti za odjem po napovedih; to je tako imenovani obračun jalove energije. Že pri razpisu za dobavo električne energije za leto 2003 načrtujejo skupen nastop, prek katerega bodo vsi člani pridobili ponudbe in jih ocenili ter se začeli pogajati o okvirni ponudbi za dobavo. Takšen način določanja cen so preizkusili že drugod po svetu, še za posebej učinkovitega pa se je izkazal v Avstriji.

Iz vsega povedanega lahko sklepamo, da se Slovenija počasi spreminja iz neto izvoznika električne energije v neto uvoznika. To pomeni, da bo potrebno v prihodnje dosegati nižjo stopnjo porabe električne energije, kot bo stopnja rasti BDP. To bomo lahko dosegli le s prestrukturiranjem celotnega gospodarstva iz pretežno industrijskega v pretežno storitvenega ter z uporabo novejših tehnologij v gospodarstvu, ki bolj učinkovito in racionalno trošijo energijo. Prav tako bo treba zasledovati ustrezne cene električne energije, ki bo temeljila na proizvodnih stroških, ki bodo primerljivi s tistimi iz držav EU.

3.2.7.3 EKOLOGIJA IN ELEKTRIČNA ENERGIJA

Uporaba obnovljivih, to je ekološko nespornih virov energije, je čedalje večja. Med te vire energije uvrščamo naslednje: veter, sončna energija, bioplin, biomasa in geotermalna energija. Z odpiranjem in liberalizacijo trgov energije pa se to samo še pospešuje. Slovenija je tudi zakonsko podprla projekte nove ekološke usmeritve z Zakonom o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 56/99), v katerem so opredeljeni naslednji cilji:

- trajno ohranjanje vitalnosti narave, biološke raznovrstnosti in avtohtonosti bioloških vrst, njihovih habitatov ter ekološkega ravnotežja;
- ohranjanje raznovrstnosti in kakovosti naravnih dobrin, naravnega genskega sklada in ohranjanje rodovitnosti zemljišč;
- ohranjanje in obnavljanje pestrosti ter kulturne in estetske vrednosti krajine in naravnih vrednot;
- zmanjševanje rabe naravnih virov, snovi in energije.

Ekološka elektrika je tista, ki je proizvedena na napravah, ki na podlagi trdne ali tekoče domače biomase, bioplina, deponijskega plina, plina iz čistilnih naprav, geotermalne energije,

energije iz vetra in sončne energije, proizvajajo električno energijo. Sem lahko prištevamo tudi sežigalnice z možnostjo izrabe mešanice različnih vrst energentov in sežigalnice, ki proizvajajo energijo iz odpadkov z visokim deležem biološko razkrojljivih odpadkov.

V Sloveniji smo pred kratkim storili prve korake v spodbujanju pridobivanja električne energije iz obnovljivih virov. Vlada je na eni izmed svojih sej v aprilu 2002 sprejela uredbo, ki določa pogoje in zagotovljene cene za odkup elektrike iz obnovljivih virov za naslednjih deset let. To so pri nas cene za tako imenovane kvalificirane proizvajalce, ki to energijo proizvajajo. Po svoji vsebini je to v bistvu uredba, ki govori o subvencijah za spodbujanje zelene elektrike, kar je že v veljavi v enajstih državah EU. Pri nas je delež te električne energije 3,6-odstoten, medtem ko je povprečje EU kar 14 odstotkov, do leta 2010 pa se celo namerava povečati na 22 odstotkov (Vilfan, 2002, str. 5).

Vzroke za uvajanje te vrste energije gre iskati v številnih prednostih v primerjavi s proizvodnjo v velikih elektrarnah na fosilna goriva. Naj naštejemo samo nekatere izmed njih: manjše onesnaževanje z žveplovim dioksidom in dušikovimi oksidi, ni emisij toplogrednih plinov v ozračje, uvozna odvisnost je manjša in oskrba je bolj zanesljiva. Poleg naštetih stvari je še precej drugih dejavnikov, ki vplivajo na lokalno okolje in demografijo, zato ni čudno, da takšni sistemi delujejo v zahodni Evropi in so s strani države stimulirani. Predlagani slovenski sistem subvencioniranja se zato zgleduje po nemškem in španskem. V našem sistemu so tudi ločene cene po kilovatni uri električne energije iz posameznih obnovljivih virov. Si pa vlada pridržuje pravico do sprememb, o čemer bo odločala vsaj enkrat letno. Potrebno se je namreč ozirati na spremembe stroškov življenjskih potrebščin, ki vplivajo na odkupne cene elektrike. Za leto 2002 je vlada določila odkupne cene za zeleno elektriko. Pri tem je sledila načelu, da je treba spodbujati vse vrste proizvodnje iz obnovljivih virov.

4 SKLEP

Elektroenergetska panoga je izjemnega pomena za gospodarstvo vsake države. Vpliv je še posebej viden v tistem delu gospodarstva, kjer predstavlja električna energija glavni strošek za podjetje. Zato mora država zagotoviti pogoje, ki omogočajo kontinuirano proizvodnjo in dobavo električne energije s čim nižjimi stroški. Posledica tega je v zadnjem času prisoten trend odpiranja elektroenergetskih trgov v večini držav, ki tega prej še niso storile. Tržni mehanizmi namreč pogojujejo večjo učinkovitost.

S podpisom Evropskega sporazuma o pridružitvi je Slovenija sprejela obvezo prilagajanja zakonodaje zakonodaji v EU. Z energetskega stališča je za vse države v Evropi najpomembnejša Smernica EU o notranjem trgu z električno energijo. Vse evropske države so se prilagodile novim razmeram na trgu, Slovenija pa, vsaj po zakonodanji plati, za njimi ne zaostaja veliko. Zakonske rešitve, ki jih je sprejela Slovenija so usklajene z rešitvami večine evropskih držav. Pri dostopu do omrežja je Slovenija med dvema možnostima, sistemom

pooblaščenega kupca in dostopom tretje strani, izbrala dostop tretje strani do omrežja. Nadalje je izmed nadajnjih dveh možnosti, regulirani ali pogodbeni dostop do omrežja, uzakonila regulirani dostop do omrežja. Skupaj z uzakonjanjem energetskega dovoljenja za izgradnjo proizvodnih objektov predstavlja taka rešitev tržno varianto predvidenih možnosti v smernici EU za električno energijo.

Podjetja v panogi se reorganizirajo in prilagajajo novim tržnim razmeram. V elektrogospodarstvu se je Slovenija odločila za precej široko odpiranje trga, saj je status upravičenih odjemalcev podelila vsem, ki imajo 41 kW priključne moči na enem odjemnem mestu in distribucijskim podjetjem. Odprtje trga je do 1. 1. 2003 veljalo le za električno energijo proizvedeno v Sloveniji. Ocenjuje se, da bo odprtje trga zajelo okrog 64% končne porabe elektrike. Zajelo je večino industrijskih uporabnikov, nekateri pa so že letos dobro izkoristili priložnost, saj so se na prosto izbiro dobaviteljev energije dobro pripravili in svojim podjetjem omogočili velike prihranke. Zanje pa so krivi predvsem distributerji električne energije, ki so se po neuspeli združitvi odločili za agresivne konkurenčne nastope na trgu, ki ni ostal regionalno razdeljen. Medtem imajo gospodinjstva status tarifnih odjemalcev in bodo morala električno energijo obvezno odkupovati od distribucijskih podjetij, vse do leta 2005 pa si vlada pridružuje tudi pravico reguliranja cen za tarifne odjemalce, da bi preko nje lahko vsaj še malo vplivala na stopnjo inflacije in po potrebi zadrževala njeno rast. Čeprav si na dolgi rok lahko obetamo nižje proizvodne cene elektrike in učinkovitejše investiranje, ne gre zanemariti problematike reševanja nasedlih investicij v elektrogospodarstvu in razvojnega prestrukturiranja, predvsem Zasavske regije. Glede na izkušnje iz tujine lahko pričakujemo, da se bo le majhen del električne energije prodajal na trgu in pretežni del preko dolgoročnih in kratkoročnih pogodb.

Slovenski elektroenergetski sistem je eden manjših v Evropi, z letno proizvodnjo okrog 12,5 TWh električne energije. Naloga sistema je, da vzdržuje varno in neprekinjeno oskrbo z energijo. To opravlja s svojimi temeljnimi funkcijami, ki se delijo na proizvodnjo, prenos, distribucijo in trgovanje z električno energijo. Na strani proizvodnje je v Sloveniji 8 podjetij, 3 so podjetja s hidroelektrarnami na slovenskih rekah, 4 termoelektrarne in ena nuklearna elektrarna. Distribucija je pod okriljem petih regionalno razvrščenih podjetij, ki oskrbujejo približno 850 000 končnih uporabnikov, vendar pa se je regionalni princip letos že nekoliko skrhal. Poleg oskrbe se ta podjetja ukvarjajo tudi z nadgradnjo in vzdrževanjem distribucijskih objektov, ker je bilo v preteklosti premalo vlaganj ali pa so bila ta neustrezna. Upravljanje visokonapetostnega omrežja izvaja ELES. Poleg upravljanja mora skrbeti še za obratovanje in vodenje ter zagotavljati dostop distribucijskim podjetjem.

Ob koncu lahko ugotovim, da Energetski zakon, ki je bil sprejet zaradi usklajevanja slovenske zakonodaje z evropsko, v svojem bistvu in osnovnem namenu določa pravila tržnega obnašanja vseh akterjev in delovanje trga z električno energijo. V Sloveniji smo s tem zakonom kot tudi sledečimi podzakonskimi akti želeli oblikovati učinkovit energetski trg, kljub deregulaciji trga, pa je za Slovenijo značilno, da je večina podjetij še vedno v pretežni

državni lasti. S tem si je država omogočila neprestano spremljanje dogajanja na trgu in predvsem skrb za dobro poslovanje teh podjetij, ki v nekaterih primerih ne spoštujejo vseh principov tržnega delovanja. Podjetja v večinski državni lasti se tako pojavljajo v vseh segmentih trga (proizvodnja, trgovanje distribucija, dobava električne energije) in na razvoj trga delujejo zaviralno. Mnoga ostala privatna podjetja pa se na vse pretege trudijo, da bi jim lahko kar v največji meri konkurirala in v prihodnosti bo, ob privatizaciji državnih podjetij, trg in z njim tržni mehanizmi resnično lahko zaživel.

5 LITERATURA

1. Brečević D.: Boj za porabnike. Glas gospodarstva, Ljubljana, april 2001, str.14-18.
2. Golob R.: Izhodišča za oblikovanje pristopne strategije na področju energetike. Mizica pogrni se in lonček kuhaj. Ljubljana: Slovenski E-Forum, Društvo za energetska ekonomika in ekologijo, 1999. str. 67-75.
3. Golob R.: Odpiranje trga za električno energijo. Ljubljana: GZS, 7. december 2000. 10 str.
4. Hrovatin N.: Regulacija trgov po vključitvi Slovenije v EU (sintezno poročilo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 22 str.
5. Hrovatin N.: Restructuring the Slovenian Electricity Industry. Eastern European economics, 2001, Vol.39, no. 5, str. 6-30.
6. Hrovatin N.: Študija o možnostih uvajanja konkurence v slovenski elektroenergetski sistem. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 58. str.
7. Kocbek D.: Odprli trg z elektriko. Delo, Ljubljana, 18.04.2001, str. 14.
8. Kocbek D.: Poraba elektrike nad pričakovanji. Delo, Ljubljana, 14.6. 2002b, str. 14.
9. Kocbek D.: Projekt kot ga še ni bilo. Delo, Ljubljana, 10.4. 2002a, str.14.
10. Kocbek D.: Upravičeni odjemalci se združujejo. Delo, Ljubljana, 24.5. 2002c, str. 15.
11. Korljan A.: Elektrodistributerji na sodišču zaradi dušenja konkurence. Finance, Ljubljana, 24.10.2001, 193, str.5.
12. Korljan A.: Propadlo povezovanje elektrodistributerjev, suša osušila trgovanje z elektriko. Finance, Ljubljana, 17.09.2001, 166, str.5.
13. Košir M.: JEK še vsaj 20 let več. Delo, Ljubljana, 28.3. 2002, str. 2.
14. Ovin R.: Liberalizacija trga električne energije. Maribor: IEDP, 1999, 25 str.
15. Prodnik S.: Skrivnostni Eles Gen. Mladina, Ljubljana, 20.01.2003, str. 13.
16. Ratej J.: Odjemalci električne energije v pogojih odprtega trga z energijo. Ljubljana: GZS, 2000. 7 str.
17. Ratej J.: Odpiranje trga z energijo. Atomske toplice: Korona d.d., 2000. 16 str.
18. Robinson C.: Deregulation and privatisation in the energy sector (Paper at Round Table Deregulation and Privatisation of Energy Sector). Ljubljana: Ustanova za podjetništvo, 1. februar 2001. 11 str.
19. Tajnikar M.: Koliko elektrodistributerjev bi Tajnikar v resnici "pognal na cesto"? Finance, Ljubljana, 13.01.2003, 7, str.3.
20. Trampuš J.: Energija burje. Mladina, Ljubljana, 20.5. 2002, str. 28-29.
21. Vilfan A.: »Veter« za zeleno elektriko. Dnevnik, Ljubljana, 23.4. 2002, str. 5.

6 VIRI

1. Annual Report 1999. Ljubljana: ELES, 1999. 59 str.
2. Articles of Association of ETSO (European Transmission System Operators). Brussels: ETSO, April 1999. 8 str.
3. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council (Official journal of the European Communities, NO L 027 , 30/11/1997, str. 0020-0029).
4. Dosedanje trgovanje na organiziranem trgu. Ljubljana: Borzen, Organizator trga z električno energijo, d.o.o.
[URL: <http://www.borzen.si/trgovanje/borzen.html>], januar 2003.
5. Energetski zakon (Uradni list RS, št. 79/1999).
6. EURELECTRIC Position Paper on Equivalent Opening-up of Markets. Bruxelles: GEIE – Groupement Européen d'Intéret Economique immatriculé au RGIE de Bruxelles, maj 1997. 8 str.
7. Klom Andy: Electricity Deregulation in the European Union. European Commission – DG-17.
[URL: <http://europa.eu.int/en/comm/dg17/27klom.htm>], oktober 2002.
8. Letno poročilo 2001. Ljubljana: ELES, 2002. 52 str.
9. Letno poročilo 2001. Maribor: Dravske elektrarne Maribor, 2002. 52 str.
10. Pravilnik o načinu in pogojih dodeljevanja ter kriterijih za dostop do čezmejnih prenosnih zmogljivosti (Uradni list RS, št.103/02).
11. Pravilnik o določitvi cen za uporabo elektroenergetskih omrežij in kriterijih za upravičenih stroškov (Uradni list RS, št. 30/01, 103/01 in 48/02).
12. Sklep o določitvi upravljalca prenosnega omrežja električne energije v RS (Uradni list RS, št. 54/2000).
13. Sklep o določitvi upravljavcev distribucijskih omrežij električne energije v RS (Uradni list RS, št. 54/2000).
14. Sklep o ustanovitvi Agencije za energijo (Uradni list RS, št. 54/2000).
15. Uredba o načinu izvajanja gospodarske javne službe organiziranje trga električne energije (Uradni list RS, št. 54/2000).
16. Uredba o načinu izvajanja gospodarske javne službe prenos električne energije in gospodarske javne službe upravljanje prenosnega omrežja (Uradni list RS, št. 54/2000).
17. Uredba o načinu izvajanja gospodarskih javnih služb s področja distribucije električne energije (Uradni list RS, št. 54/2000).
18. Uredba o pogojih in postopkih za izdajo ter odvzem licence za opravljanje energetske dejavnosti (Vlada RS, osnutek št. 5/ 29.5.2000).

19. Uredba o spremembah uredbe o pogojih in postopku za izdajo ter odvzem licence za opravljanje energetske dejavnosti (Uradni list RS, št. 31/2001).
20. Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 56/99).